

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
MERAM TIP FAKÜLTESİ
AİLE HEKİMLİĞİ ANABİLİM DALI

**LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK VE SİBER
MAĞDURİYET SIKLIĞI VE BUNLARIN ANKSİYETE VE
DEPRESYON İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ: KONYA ÖRNEĞİ**

Dr. Sema DURNA

UZMANLIK TEZİ

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
MERAM TIP FAKÜLTESİ
AİLE HEKİMLİĞİ ANABİLİM DALI

**LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK VE SİBER
MAĞDURİYET SIKLIĞI VE BUNLARIN ANKSİYETE VE
DEPRESYON İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ: KONYA ÖRNEĞİ**

Dr. SEMA DURNA

UZMANLIK TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Nazan KARAOĞLU

KONYA-2019

TEŞEKKÜR

Uzmanlık eğitimim süresince engin bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım, bilimsel ve manevi desteğini benden esirgemeyen tez danışmanım Sayın hocam Prof. Dr. Nazan Karaoğlu'na teşekkür ederim. Aynı şekilde uzmanlık eğitimim süresince üzerimizde büyük emekleri olan değerli hocam anabilim dalı başkanımız Sayın Prof. Dr. Ruhuşen Kutlu'ya, eğitimim boyunca ve tez çalışmamda yardımlarını, bilgi ve deneyimini esirgemeyen değerli hocam Sayın Doç. Dr. Fatma Gökşin Cihan'a, bize her zaman anlayışla yaklaşan hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Nur Demirbaş'a teşekkür ederim.

Rotasyon eğitimlerim süresince destek veren İç Hastalıkları, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları, Kadın Hastalıkları ve Doğum, Psikiyatri, Genel Cerrahi, Göğüs Hastalıkları, Kardiyoloji bölümlerindeki öğretim üyesi hocalarıma ve asistan arkadaşlarıma, uzmanlık tezimin hazırlanmasında yardım ve katkılarını esirgemeyen araştırma görevlisi arkadaşlarıma ve aile hekimliği polikliniği çalışanlarına teşekkür ederim.

Hayatım boyunca daima arkamda olan beni bu günlere getiren, hayat boyu örnek alma gayretinde olduğum değerli anneme ve babama, her zaman yanımda olan sevgili ablama, abime ve kardeşime, daima sabır ve sevgi ile bana destek olan değerli eşim Dr. Burak Mustafa Durna'ya ve gözümün nuru olan biricik oğlum Erol Ömer Durna'ya çok teşekkür ederim.

Dr. Sema DURNA

Konya 2019

ÖZET

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET SIKLIĞI VE BUNLARIN ANKSİYETE VE DEPRESYON İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ: KONYA ÖRNEĞİ

Amaç: Bu çalışma ile Konya il merkezinde değişik okullarda eğitim gören öğrencilerin yaşadıkları siber zorbalık ve siber mağduriyet sıklığının belirlenerek, bu durumlar ile anksiyete ve depresyon riskinin bağlantısının incelenmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve yöntem: Kesitsel tipte ve analitik bu çalışma bir Şubat-28 Şubat 2018 tarihleri arasında Konya il merkezinde yapıldı. Araştırmanın evrenini anadolu lisesi, özel lise ve imam hatip lisesi olmak üzere üç farklı türde eğitim gören dokuzuncu, 10., 11., ve 12. sınıf öğrencileri oluşturdu. Her kademedan rastgele seçilen iki şubede okuyan toplam 460 öğrenciye ulaşılması planlandı. Gerekli yasal izinlerin yanı sıra, öğrencilerin ve ailelerinin sözlü - yazılı onamları alındı. Veriler, araştırmacılar tarafından hazırlanan 23 sorudan oluşan sosyodemografik bilgi formu, 16 sorudan oluşan siber zorbalık ölçeği ve 14 sorudan oluşan hastane anksiyete ve depresyon ölçeği kullanılarak toplandı.

Bulgular: Katılımcıların %56'sı (n=258) kadın cinsiyette, %50,8'i (n=234) 16-17 yaş grubundaydı. İnternetin en çok %44,3 (n=204) oranı ile sosyal ağlar için kullanıldığı belirlendi. Günlük internet kullanım süresi $4,07 \pm 3,77$ saat olarak bulunurken, alınan e-posta sayısı ortalama sıfır, alınan SMS sayısı beş, sosyal ağlar ile alınan mesaj sayısı ise 50 olarak bulundu. Öğrencilerin %55,7'sinin (n=256) internet denetiminin olmadığı ve %58,7'sinin (n=270) mağdur, %24,5'inin (n=112) hem zorba hem mağdur olduğu saptandı. Katılımcılar %4,3 (n=20) sıklıkla başka çocuk tarafından çevrim içi ortamda kaba söz duyma şeklinde mağduriyete uğradıklarını ifade etti. Erkek öğrencilerde siber mağduriyet puanı $24,1 \pm 9,6$ olarak bulundu. Günde üç saatten daha fazla internet kullanımının siber mağduriyeti arttırdığı saptandı ($p=0,000$). Siber mağduriyet puanı ile anksiyete ve depresyon riski arasında pozitif korelasyon tespit edildi. ($r=0,263$; $r=0,249$).

Sonuç: Bu çalışmanın sonuçları gençlerde internet kullanımı artışının, kendine ait bilgisayar ve cep telefonu varlığının siber zorbalık ve mağduriyet riskini artırdığını ortaya koymaktadır. Siber zorbalık ve mağduriyetin etkileri, moral bozukluğu, kızgınlık, öfke, hayal kırıklığına uğrama, kaygı, okula gitmek istememe ve ders başarısının düşmesidir. Ayrıca, siber zorbalık ve siber mağduriyet ile anksiyete ve depresyon arasındaki ilişki özellikle bu yaş grubundaki öğrenciler açısından önemli bir riske daha dikkat çekmektedir.

Anahtar kelimeler: Siber zorbalık, siber mağduriyet, depresyon, anksiyete

ABSTRACT

INVESTIGATION OF CYBER BULLYING AND VICTIMIZATION FREQUENCY AND THEIR RELATIONSHIP WITH ANXIETY AND DEPRESSION IN HIGH SCHOOL STUDENTS: A CASE OF KONYA

Aim: In this thesis, it was intended to find out the frequency of cyberbullying and cyber victimization experienced by students who are attending different schools in Konya city center and to investigate the relationship between these situations and anxiety and risk of depression.

Materials and Methods: This cross-sectional and analytical study was conducted between 1 February and 28 February 2018 in Konya city center. The population of this study consisted of ninth, tenth, eleventh and twelfth grade students studying in three different school types: Anatolian high school, private high school and imam-hatip high school. A total of 460 students from two randomly selected branches from each grades were reached. In addition to the necessary legal permissions, verbal and written consents were obtained from the students and their families. The data were collected using a socio-demographic information form consisting of 23 questions, cyberbullying scale consisting of 16 questions, and hospital anxiety and depression scale consisting of 14 questions prepared by the researchers.

Results: 56% (n = 258) of the participants were female and 50.8% (n = 234) were in the 16-17 age group. The internet was used mostly for social networks with 44.3% (n = 204). The daily internet usage time of the participants were found to be 4.07 ± 3.77 hours. Also, it was determined that the average number of e-mails received was zero, the number of SMS received was five, and the number of messages received through social networks was 50. It was found out that 55.7% (n = 256) of the participants were free to browse the internet without a suitable control. 58.7% (n = 270) of the students were victims while 24.5% (n = 112) of them were both bully and victims. Participants declared that they were victimized by another child in the form of rude words at 4.3% (n = 20) frequently. The cyber victimization score of male students was found to be 24.1 ± 9.6 . Using internet for more than three hours a day increases cyber victimization ($p = 0.000$). There was a positive correlation between cyber victimization score and anxiety and risk of depression. ($r = 0.263$; $r = 0.249$).

Conclusions: This study concludes that the increase in internet use among young people, the presence of their own computers and mobile phones increase the risk of cyber bullying and victimization. The effects of cyber bullying and victimization are demoralization, anger, frustration, anxiety, unwillingness to go to school, and a decline in school success. Moreover, the relationship between cyber bullying/victimization and anxiety and depression indicates a significant risk for students in this age group.

Key words: Cyber bullying, cyber victimization, depression, anxiety

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	x
TABLO LİSTESİ.....	xi
ŞEKİL LİSTESİ	xi
1. GİRİŞ VE AMAÇ	1
2. GENEL BİLGİLER.....	2
2.1. Siber Zorbalık Tanımı.....	2
2.1.1. Siber Zorbalığın Yaygınlığı.....	3
2.1.2. Siber Zorbalığın Nedenleri.....	3
2.1.3. Siber Zorbalığın Sonuçları.....	4
2.2. Siber Mağduriyet Tanımı.....	4
2.2.1. Siber Mağduriyetin Yaygınlığı.....	5
2.2.2. Siber Mağduriyetin Nedenleri	5
2.2.3. Siber Mağduriyetin Sonuçları.....	6
2.3. Depresyon Tanımı.....	7
2.3.1. Adölesan Yaş Grubunda Depresyon Yaygınlığı ve Sonuçları	8
2.4. Anksiyete Tanımı.....	8
2.4.1. Adölesan Yaş Grubunda Anksiyete Yaygınlığı ve Sonuçları	9
2.5. Siber Zorbalık ve Depresyon.....	10
2.6. Siber Mağduriyet ve Depresyon.....	10
2.7. Siber Zorbalık ve Anksiyete.....	10
2.8. Siber Mağduriyet ve Anksiyete.....	10
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	11
3.1. Araştırmanın Şekli.....	11
3.2. Araştırmanın Evreni	11
3.3. Araştırmanın Örnekleme.....	11
3.4. Çalışmaya Alınma Kriterleri	11
3.5. Etik Kurul Onayı ve Onam.....	11
3.6. Veri Toplama Araçları	11
3.7. Verilerin İstatistiksel Değerlendirilmesi.....	13

4. BULGULAR	13
5. TARTIŞMA	30
6. SONUÇLAR	37
7.ÖNERİLER.....	38
8. KAYNAKLAR	39
9. EKLER	43

SİMGELER VE KISALTMALAR

SZÖ: Siber Zorbalık Ölçeği

HADÖ: Hastane Anksiyete ve Depresyon Ölçeği

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurulu

DSM: The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders/Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı veya Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

SMS: Yazılı mesaj

MMS: Resimli mesaj

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların sosyodemografik özellikleri.....	14
Tablo 2. Katılımcıların kendine ait iletişim araçlarına sahip olma durumu ve internet denetimi.....	15
Tablo 3. Katılımcıların mağduriyet ve zorbalık durumları	16
Tablo 4. Katılımcıların interneti en çok kullanım amaçları.....	16
Tablo 5. Mağdur olduklarını ifade eden katılımcıların mağdur olma şekli.....	17
Tablo 6. Katılımcıların hem zorba hem mağdur olduklarını ifade ettikleri durumda zorbalık yapma şekli.....	18
Tablo 7. Katılımcıların internet erişim kaynakları.....	19
Tablo 8. Katılımcıların günlük iletişim ağlarını kullanım durumları.....	20
Tablo 9. Katılımcıların mağdur olma durumu, çeşitleri ve sıklığı.....	21
Tablo 10. Katılımcıların mağduriyet ve zorbalık durumlarının sosyodemografik veriler ile karşılaştırılması	24
Tablo 11. Siber mağduriyet, anksiyete ve depresyon puanlarının sosyodemografik özellikler ile karşılaştırılması	25
Tablo 12. Siber mağduriyet, anksiyete ve depresyon puanlarının teknolojik aletlere sahip olma, internet denetim ve süresi ile karşılaştırılması.....	26
Tablo 13. Mağdur, hem zorba hem mağdur olma ve olmama durumları ile siber mağduriyet puanı, anksiyete ve depresyon puanlarının karşılaştırılması.....	27
Tablo 14. Siber mağduriyet puanı, internet süresi, anksiyete, depresyon ve yaş arasındaki korelasyon.....	28

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Siber mağduriyet puanı ile anksiyete puanı arasındaki lineer regresyon analizi.....	29
Şekil 2. Siber mağduriyet puanı ile depresyon puanı arasındaki lineer regresyon analizi.....	29
Şekil 3. Siber depresyon puanı ile anksiyete puanı arasındaki lineer regresyon analizi.....	30

1. GİRİŞ ve AMAÇ

İnternet 1960'lı yılların sonunda temelleri atılan ve 1990'lı yıllardan sonra hızla gelişmiş bilgi iletişim ağıdır. Son yıllarda iletişim teknolojilerindeki gelişmeler oldukça hızlı bir şekilde ilerlemiştir. İnternet bağlantısı önceden sadece bilgisayar ile oluyor iken artık taşınabilir bilgisayarlar, tabletler ve akıllı cep telefonları ile de internet bağlantısı kurulabilmektedir. Bu da kişilerin internet erişimine her yerden her zaman ulaşabilmelerine olanak sağlamaktadır. Bireylerin internete kişisel olarak erişimleri ekonomik olarak kişiye çok fazla yük getirmemesi nedeniyle artmıştır.

İnternet Word Stats'ın 2019 Mart ayı verilerine göre internet kullanımı dünyada %56,3, Amerika'da %89,1, Avrupa'da %86,6'dır. Türkiye İstatistik Kurulu (TÜİK) verilerine göre bilgisayar ve internet kullanımı 16-74 yaş grubundaki bireylerde 2017 yılında sırası ile %56,6 ve %65,8 iken, bu oranlar 2018 yılında %59,6 ve %72,9 olarak bildirilmiştir (1).

Bu gelişmeler baş döndürücü hızla ilerlerken kişilerin değişime uyumu da beklenenin aksine oldukça kolay olmaktadır. Ayrıca gençlerin teknolojiye ve değişikliklere uyumu çok daha kolaydır. Bu nedenle internet kullanımı ve sosyal ağ kullanıcıları içinde en fazla gençler bulunur (2). Artık ödev yapmak, arkadaş edinmek, oyun oynamak, film izlemek, haber okumak, alışveriş yapmak, müzik dinlemek gibi sosyal faaliyetlerin çoğu internet ve sosyal ağlar üzerinden gerçekleştirilmektedir (2-4). Ayrıca sosyal baskıdan uzak bir alan olması nedeniyle insanlar için oldukça çekici hale gelmiştir (5). Bu da sanal ortamdaki olaylardan daha fazla etkilenmelerine alt yapı hazırlamaktadır.

Eskiden yaşanan her şey gerçek hayatta olup biterken, şimdi çoğu şey sanal hayatta yaşanmaya başlamıştır. Bununla birlikte pek çok yenilik gelmiş ve hayatımıza oldukça farklı kavramlar katılmıştır. Bunlardan biri de “siber zorbalık ve siber mağduriyet” kavramlarıdır (2,4,6,7). Bilgisayar ve internet kullanımının her geçen yıl artması ve nüfusun büyük çoğunluğunun ulaşım imkânının artması geçmiş yıllarda da görülen sanal âlem zorbalığının artık endişe verici düzeylere gelmesine neden olmuştur (7). Çünkü her ne kadar sanal âlemde yaşanıyor görünse de sonuçları gerçek hayatı etkileyecek düzeyde olabilmektedir (8).

Daha önce sanal zorbalık ve sanal mağduriyet ülkemizde ve dünyada pek çok çalışma ile incelenmiştir (9-13). Bu çalışmalar genelde gençler üzerinde yapılmıştır. Kişide meydana getireceği sosyal, fiziksel ve ruhsal etkileri araştırma konusu olmuştur. Ancak hem depresyon, hem de anksiyete ile ilişkisini araştıran çalışmalar kısıtlıdır.

Amaç: Yapılan bu çalışma ile Konya il merkezinde üç farklı okul türünde öğrencilerin yaşadıkları siber zorbalık ve siber mağduriyet sıklığını ve bunlarla anksiyete ve depresyonun bağlantısını inceleme amaçlandı.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Siber Zorbalık Tanımı

“Siber” kelimesinin kökeni İngilizce “cyber” kelimesinden gelmektedir. “Bilgisayar ağlarına ait olan”, “internete ait olan”, “sanal gerçeklik” anlamında kullanılmaktadır.

Zorbalık ise kendinden daha güçsüz olan tarafa kasıtlı ve bilinçli olarak fiziksel, sözel veya psikolojik olarak zarar vermektir (14). “Siber zorbalık” kavramı ise bilişim teknolojilerinin artması ile literatürde yerini alan yeni bir kavramdır (6,15).

“Siber zorbalık” kavramını ilk kez Kanadalı eğitimci Bill Belsey kullanmıştır. Belsey’e göre siber zorbalık; bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılarak bir birey ya da grup tarafından başkalarına zarar vermesi amaçlanan kasıtlı, tekrarlanan ve düşmanca davranışları içeren zorbalık türüdür (16).

Patchin ve Hinduja siber zorbalığı “elektronik metinlerin sağladığı kasıtlı ve tekrarlanan zararlar” şeklinde tanımlamıştır (9). Ayas ve Horzum sanal zorbalığı “bir veya birden fazla kişinin internet ya da cep telefonu gibi teknolojileri kullanarak kasıtlı ve sürekli olarak mağdur durumundaki kişiye zarar vermesi” olarak tanımlamışlardır (13). Li ise siber zorbalığı; e-posta gibi elektronik iletişim araçları aracılığıyla zorbalık olarak tanımlamıştır (17).

Siber zorbalık; online zorbalık, çevrim içi sosyal zulüm, elektronik zorbalık, elektronik taciz, internet zorbalığı, çevrim içi zarar verme, dijital zorbalık olarak da adlandırılır (3,7,18,19).

Siber zorbalık, çevrim içi mesajlaşma, e-posta, çevrim içi oyun, sohbet odası, sosyal ağlar ile gönderilen mesajlar veya cep telefonuna gönderilen kısa mesaj yoluyla olur (3). E-posta, mesajlar ve anlık iletiler yazılı olduğu için kaydedilip, zorbalığı tekrarlayıcı ve halka açık hale getirir. Siber zorbalık, kişi hakkında internet ortamında yalan söylemek, iftira atmak, tehdit içerikli mesaj atmak, fotoğraflarını ve sırlarını izinsiz yaymak, fotoğraflarını değişik bilgisayar programları ile değiştirerek aslından farklı göstermek, kişinin fiziksel özellikleri ile internet ortamında dalga geçmek, hakaret etmek, kişiye aşağılayıcı ve kaba sözler söylemek, kişiye kendisinin değersiz olduğunu ve güvende olmadığını hissettirmek, bireyin kişisel bilgilerini herkese açık platformlarda izinsiz paylaşmak, gizli numara ile arayıp rahatsız etmek şeklinde olabilir (9-11,18). Yapılan bir araştırmada sohbet odasından birini atma ve sohbet odasında hakaret etme en yaygın siber zorbalık şeklini oluşturmuştur (12).

2.1.1. Siber Zorbalığın Yaygınlığı

Siber zorbalığın yaygınlığı, iletişim teknolojilerinin ve kullanıcı sayısının artması ile orantılı olarak son yıllarda giderek artmaktadır. Kowalski 2007 yılında yaptığı çalışmada siber zorbalık sıklığını %4 bulurken, 2013 yılında ortaokul öğrencileri arasındaki yaygınlığı %6,1 olarak bulmuştur (3,10). ABD'nin Florida eyaletinde 2006 yılında ortaokul öğrencilerinin dahil olduğu çalışmada siber zorbalık sıklığı %10,7, Maryland eyaletinde 7508 öğrenci ile yapılan çalışmada ise siber zorbalık yapanların sıklığı %8,3 çıkmıştır (4,9). Kanada'da 66 öğrenciyi içeren çalışmada zorbalık sıklığı %17 olarak bulunurken, Kanada ve Çin'de yapılan bir başka çalışmada Kanadalı öğrencilerin %15'inin, Çinli öğrencilerin ise %7'sinin zorbalık yaptığı belirtilmiştir (11,17).

Çimen ortaokul öğrencileri arasında siber zorbalık sıklığını %24,1 olarak saptarken, Çalışan ise ilkokul öğrencileri arasında zorbalık sıklığını %8 olarak bulunmuştur (20,21). Bayram ve arkadaşları üniversite öğrencilerinin %56,9'unun son altı ay içinde siber tacize tanık olduğunu saptamıştır (22).

2.1.2. Siber Zorbalığın Nedenleri

Siber zorbalığın en önemli nedeni yapan kişinin anonim olmasıdır (23). Anonimlik, engellemeleri azaltmada güçlü bir etkiye sahiptir (9,18). Kişinin kendini sahte isimlerle gizleyebilmesine, başkasının yüzüne söyleyemediği şeyleri söyleyebilmesine olanak tanır (3). Sanal ortamın kişisel alan olarak görülmemesi de şiddetin yaşanmasına neden olur (11). Ayrıca potansiyel mağdurların kolayca bulunur olması da siber zorbalığı kolaylaştırır (9,18).

Gençlerin bilgisayar ve cep telefonu gibi iletişim teknolojilerini erişkinlerden daha iyi kullanmaları, erişkinlerden çekinmelerini azaltmaktadır (10). Bu da gençlerin zorbalık yaparken erişkin engeline takılmasının önüne geçmektedir. Zorba kişi takma isimler, geçici e-postalar ile zorbalık yapar ve kimliğini istediği şekilde gizler. Zorbalık cep telefonu mesajı ya da sosyal ağlar ile olduğu zaman mesajları sadece zorba ve mağdur görür, denetim imkânı yoktur, bu nedenle başkalarının da müdahale imkânı olmaz (9). Bu da zorbanın geri adım atmaması için iyi bir nedendir.

Ayrıca kurbanla birebir fiziksel temasın olmaması, fiziksel alan kısıtlaması olmadan saldırı yapabilmesi ve kurbanın tepkilerinin gözlenememesi de zorbalık yapılmasını daha kolay hale getirir (18). Geleneksel zorbalık kurbanları da intikam almak için internet ortamına dönebilir (9). Kowalski geleneksel zorbalık ve siber zorbalık arasında örtüşme bulmuştur (10). Çünkü sanal ortamda cinsiyet, güç dengesizliği gibi gerçek hayatta kişinin karşısına çıkan engeller yok olmuştur, kişi kolayca kin duyduğu kişiye ulaşabilir ve kendisini koruyarak istediği şekilde intikamını almak üzere hamle yapar.

Siber zorbalık yaptığı netleştirilen öğrencilerle yüz yüze yapılan bir çalışmada siber zorbalığın dört ana nedeninin yaygın olduğu görülmüştür; şaka, intikam alma, kasıtlı zarar verme isteği ve siber alanda zorbalık kolaylığı. Aynı çalışmada katılımcılar, yapılan zorbalığın karşdakine zarar verme amacından ziyade eğlence amaçlı olduğunu belirtmişlerdir (23).

Yaman ve arkadaşları zorbaların arkadaş ortamı, can sıkıntısı, intikam alma isteği gibi nedenlerle siber zorbalık yaptıklarını saptamıştır. Katılımcılar siber zorbalık davranışlarını; kendilerini iyi hissetmek, arkadaşlık ilişkilerini geliştirme ve zamanı keyifli geçirme isteğinden sürdürdüklerini söylemişlerdir (2).

2.1.3. Siber Zorbalığın Sonuçları

Siber zorbalık yapan kişilerde bu davranışların olumsuz sonuçları ortaya çıkmaktadır. Siber zorbalığın sonuçları; kaygı, depresyon, hayal kırıklığına uğrama, sinirlenme, izolasyon, çaresizlik, üzüme, düşük benlik saygısı, yüksek depresyon ve anksiyete puanları olarak bulunmuştur (9). Zorbalık yapan kadınlar arasında kaygı ve depresyon, zorbalık yapmayanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (10). Çimen yaptığı çalışmada hem zorba, hem mağdur olan öğrencilerde okulda disiplin cezası alma, sigara içme ve alkol kullanım sıklığını yüksek bulurken; hem zorba hem mağdur olan ve sadece mağdur olanlarda psikiyatrik tedavi görme sıklığını yüksek bulmuştur (20). Ayas çalışmasında sanal zorbalık yaptığını belirten ilköğretim öğrencilerine zorbalık yaptıklarında ne hissettiklerini sormuştur. Katılımcıların %29'u çok mutlu olduğunu, %26,1'i karşısındaki kişinin bunu hak ettiğini düşündüğünü, %17,4'ü oldukça eğlendiğini belirtirken, bu duyguları sırası ile acımak, bir şey hissetmemek, kendini kötü hissetmek, karşı tarafın intikam almasından korkmak ve ailelerin veya öğretmenlerin haberinin olacağından korkmak duyguları izlemiştir (24).

Şahin ve arkadaşları ise siber zorbalık ve düşmanlık duyguları arasında pozitif ilişki bulmuşlardır (25).

2.2. Siber Mağduriyet Tanımı

Siber mağduriyetin tanımı siber zorbalık gibi çok ayrıntılı olarak yapılmamış olsa da “siber zorbalığa maruz kalma durumu” olarak bilinir. Arıcak ve arkadaşları siber mağduriyeti “bilgi iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da grubun, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verici davranışlara maruz kalınması ve bu davranışlardan maddi ya da manevi olarak mağduriyet yaşanması durumu” olarak tanımlamıştır (26).

2.2.1. Siber Mağduriyetin Yaygınlığı

Sanal ortamda pek çok kişiye ulaşabilmenin kolaylığı sanal mağdurların sayısının oldukça yüksek olmasına neden olmaktadır. Siber mağduriyet, siber zorbalıkla orantılı olarak artmaktadır. Li mağduriyet sıklığını ortaokul öğrencilerinde %53,6 bulurken, mağdurların %25,6'sını kadınlar, %28'ini erkekler oluşturmuştur (11). Kanada'da öğrencilerin %23'ünün siber tacize uğradığı belirtilmiştir (6). Kowalski ortaokul öğrencilerinde siber mağduriyet sıklığını %11 bulurken, Wang 7508 ergen arasında siber zorbalığa uğrama sıklığını %13,6 olarak bulmuştur (3,4). Selkie kadın üniversite öğrencileri arasında siber zorbalık yaşadığını belirtenlerin sıklığını %27 olarak saptamıştır (19).

İstanbul'da ilköğretim öğrencilerinin %20,3'ünün hayatlarında en az bir kez siber zorbalık kurbanı olduğu bulunurken, Sakarya'daki ilköğretim öğrencileri arasında siber mağduriyet sıklığı %39,6 olarak tespit edilmiştir (21,20). Üniversite öğrencilerinin %30,6'sı hayatında en az bir kere siber zorbalığa uğradığını söylemiştir (22).

2.2.2. Siber Mağduriyetin Nedenleri

Akıllı telefon kullanımı ve internet erişiminin oldukça yaygın ve kişiye özel olması mağduriyeti artırır. Gönderilen mesajların sadece mağdura gitmesi, müdahale edecek kişilerin mesajları görememesi ve denetim olmaması mağduriyet için alt yapı oluşturur (9). Ayrıca mağdurun kendini koruyan yasaları bilmemesi, kendisine yapılanın suç olduğu hakkında fikrinin olmaması da mağduriyet için önemli birer etkidir. Li öğrencilerin yaklaşık %9'unun siber zorbalığa uğradığını yetişkinlere söylediklerini bildirmiştir (17). Patchin siber mağdurların yardım isteme sıklığının %9'dan daha az olduğunu bulmuştur (9). Bu oldukça düşük bir orandır. Yetişkinlere bildirimin bu kadar düşük olması, zorbanın anonimliği, mağdurun yetkililerden yardım talebinin olmaması, zorbanın cezasız kalmasına, zorbalığın devamına ve hatta dozunu daha da artırmasına neden olur. Gizli kimlikler ve sahte hesaplar siber zorbalıkla mücadeleyi güçleştirmektedir.

Bayram ve Sayılı Uludağ Üniversitesinde 612 üniversite öğrencisi ile yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin %30,6'sının en az bir kez tehdit veya küçük düşürülmek amacıyla siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmişlerdir (22). Zorbanın anonim olmasının mağdurda oluşturduğu algı; yardım istese bile zorbanın bulunamayacağı ve cezasız kalacağı yönündedir. Bu da mağdurun yardım talep etmemesine neden olmaktadır. Nitekim ülkemizde sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerin %43,1'inin karşısındaki kişiyi tanımadığı belirtilmiştir (23).

Teknik becerileri yüksek kişilerin karşıdaki kişiye daha profesyonel zorbalık uyguladığı, teknik becerisi daha düşük olanların ise daha fazla siber mağduriyet yaşadığı bulunmuştur (27).

2.2.3. Siber Mağduriyetin Sonuçları

Siber zorbalığın mağdur üzerinde pek çok olumsuz sonucu vardır. Zorbanın ceza almayacağı düşüncesi mağdurun defalarca aynı zorbalığa maruz kalması ile sonuçlanabilir. Bayram ve arkadaşları üniversite öğrencileri arasında mağdurların yarısına yakınının yapılan zorbalığa karşı “zorbadan uzak durmak” şeklinde önlem aldığını belirtmiştir. Bunu çevrim içi materyali engellemek ve saldırı materyalini silmek izlemiştir. Yine aynı çalışmada sanal tacize maruz kalan öğrencilerden %47’si bu olayın onları kızdırdığını, %45’i kaygılandırıldığını ve %38’i okulu aksatma isteği oluşturduğunu belirtmiştir (22). Donnerstein siber zorbalığın mağdur üzerinde oldukça sert etkiler bıraktığını söyler, bunun nedenini ise kurbanın kendisi için en güvenilir yer olan evinde hatta yatak odasında kurban haline gelmesi olarak açıklar (18).

Mağdurlara zorbalık sonucu ne hissettiği sorulmuş ve katılımcılardan kızgınlık, moral bozukluğu, huzursuzluk, korku ve kaygı, acı duymak, kendini değersiz hissetmek, utanmak, okula gitmeyi istememek ve okulu bırakmayı istemek cevapları alınmıştır. Mağdurlar çevredeki saygınlıklarını kaybetmekten korktukları için bu olaydan kimseye bahsetmediklerini belirtmişlerdir (24).

Siber mağdurların kendilerini yalıtılmış, insanlık dışı veya çaresiz hissetme olasılıkları daha yüksek bulunmuştur (18). ABD’de (Amerika Birleşik Devletleri) 7475 ergenin dahil edildiği çalışmada, mağdurlarda yüksek depresyon, daha fazla yaralanma ve daha fazla ilaç kullanımı olduğu bildirilmiştir (15). Kanada’da mağdurların yarısından fazlası kızgın olduklarını belirtmiş, bu duyguları üzgün olma ve incinmiş olma izlemiştir (6). Siber zorbalık kurbanlarının %42’si hayal kırıklığına uğradığını, %40’ı sinirlendiğini, %27’sinden fazlası da üzgün olduğunu belirtirken, %44’ü etkilenmediğini belirtmiştir (9).

Sakarya’da ortaokul öğrencileri arasında siber zorbalığa maruz kalan erkek öğrencilerde daha çok öfke, kız öğrencilerde ise daha çok üzüntü duygusunun ağır bastığı görülmüştür (2).

Siber zorbalık sonucu sanal ortamda olan tehdidin gerçek hayata taşınması ve kişinin fiziksel zarar görmesi meydana gelebilirken, yaşanan aşırı utanç duygusu nedeniyle intihar vakaları da yaşanabilmektedir. Yapılan pek çok araştırmadan çıkan siber zorbalığın ortak sonuçları; kaygı, depresyon, hayal kırıklığına uğrama, utanma, kendine zarar verme, sinirlenme ve üzülmektir.

Mağdur kişiler daha çok, etkenden uzaklaşma veya mücadele etme şeklinde zorbalıkla baş etmeye çalışmaktadır. Horzum ve Ayas yaptıkları çalışmada katılımcılara zorbalığı nasıl sonlandırdıklarını sormuş; yarısına yakını kendi çabaları ile sonlandırdığını, %10,5’i halen sanal

zorbaliğa maruz kaldığını, kalan kısmı ise arkadaşları, ailesi veya öğretmenleri yardımıyla sonlandırdığını belirtmiştir (24).

2.3. Depresyonun Tanımı

Depresyon kelime anlamı olarak çökkünlük demektir. Çökkünlük, derin üzüntülü, bazen de hem üzüntülü, hem bunaltılı bir duygu durumla birlikte düşünce, konuşma, devinim ve fizyolojik işlevlerde yavaşlama, durgunlaşma ve bunların yanı sıra değersizlik, küçüklük, karamsarlık, güçsüzlük, isteksizlik duygu ve düşünceleri ile belirli bir sendromdur (28).

DSM-IV'e (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) göre iki haftalık süre içinde aşağıdaki dokuz belirtiden en az beşinin kendini göstermesi ve bu belirtilerden en az birinin depresif duygu durum veya hayattan zevk almama veya çevresine karşı ilgi kaybı olması gerekir. Majör depresyonun dokuz semptomu şunlardır:

1. Hemen her gün ve yaklaşık gün boyu süren depresif duygu durum (kendisini üzgün ve ya boşlukta hissetme, ağlamaklı görünüm),
2. Hemen her gün ve yaklaşık gün boyu süren etkinliklere ilgide azalma, eskisi kadar zevk alamıyor olma,
3. Perhizde değilken önemli derecede kilo kaybı ya da kilo alımı, hemen her gün iştahın artmış veya azalmış olması,
4. Hemen her gün insomnia (uykusuzluk) ya da hipersomnia (aşırı uyuma),
5. Psikomotor ajitasyon ya da retardasyonun olması (sadece huzursuzluk ve ya ağırlaştığı duygularının olduğunu bildirmesi yeterli değildir, başkaları tarafından da gözleniyor olması gerekir),
6. Hemen her gün yorgunluk, bitkinlik veya enerji kaybının olması,
7. Hemen her gün değersizlik, aşırı ya da uygun olmayan suçluluk duygularının (sanrısallık olabilir) olması,
8. Hemen her gün düşünme veya düşüncesini belirli bir konuda yoğunlaştırma yetisinde azalma ya da kararsızlık,
9. Yineleyen ölüm düşünceleri (intiharla ilgili), özgül tasarı olmadan yineleyen intihar düşünceleri, intihar girişimi ya da intihar etmek üzere özgül bir tasarının olması (29).

2.3.1. Adölesan Yaş Grubunda Depresyon Yaygınlığı ve Sonuçları

Depresyon her yaş grubunda sık görülen bir duygu durum bozukluğudur. Depresyon belirtileri genellikle sinsi başlar, belirtiler başlangıçta hafif olduğundan fark edilmeyebilir. Çeşitli bedensel yakınmalar, halsizlik, unutkanlık, uyku bozuklukları, çabuk yorulma, iştahsızlık nedeniyle doktora başvurular olabilir. Kişi çevrenin desteğiyle kendini zorlayarak bunları yenmeye çalışır ancak başarısız oldukça güçsüzlük, umutsuzluk, çaresizlik duyguları artar. Ağır belirtilerde ise intihar planları ve girişimleri görülebilir (28). Bu belirtiler, dikkat edilmediğinde adölesan ergenlik dönemi ruh hali olarak değerlendirilip gözden kaçırılabilir. Bu nedenle gençlerde depresyon açısından dikkatli olunmalıdır çünkü gençlerdeki depresyon yaygınlığı küçümsenmeyecek düzeydedir.

Türkleş ve arkadaşları 2008 yılında lise öğrencilerinde depresyon sıklığını %19,9 olarak bulurken, Emiroğlu ve arkadaşları ise 2011 yılında lise son sınıf öğrencilerinde depresyon yaygınlığını yaklaşık %38,5 olarak bulmuştur (30-31). Öztıp ve arkadaşları ise Kayseri’de lise öğrencilerinin %9,5’inin orta şiddette, %1,3’ünün şiddetli düzeyde depresyon puanına sahip olduğunu belirtmişlerdir (32). Eskin ve arkadaşları 2008’de lise öğrencilerinin %17,5’inin depresyon puanlarını yüksek bulurken, Ören ve arkadaşları lise öğrencileri arasında klinik anlamda depresyon düzeyi yüksek olanların sıklığını %47,1 olarak saptamıştır (33,34). İranlı ergenlerde depresyon sıklığı %52,6 iken, ABD’de üniversitedeki kadınların %17,4’ünün depresyon puanı yüksek bulunmuştur (19,35).

2.4. Anksiyete Tanımı

Anksiyete yoğun korku hissine eşlik eden somatik yakınmalar ile ilişkili bir durumdur. Kalp çarpıntısı ve terleme gibi somatik yakınmalar otomatik sinir sistemi hiperaktivitesine işaret etmektedir. Anksiyete bilişsel etkiler ve algıda çarpıtmalar oluşturma eğilimindedir. Bilinen bir tehlikeye uygun yanıt olan korkudan farklıdır; anksiyete bilinmeyen müphem veya çelişkili bir tehdide verilen yanıttır. Kişi sanki kötü bir haber alacakmış, bir felaket olacaktı gibi nedeni belli olmayan bir sıkıntı ve endişe duygusu yaşar, bunalıtı hisseder. Çok hafif tedirginlik veya gerginlik duygusundan panik derecesine varan değişik yoğunluklarda olabilir (28,36).

DSM-IV-TR’ye göre yaygın anksiyete bozukluğu tanı ölçütleri şöyledir:

A-En az 6 ay süreyle, hemen her gün ortaya çıkan, birçok olay ya da etkinlik hakkında (iş ya da okul başarısı gibi) aşırı kaygılanma ve evhamlara kapılma,

B-Kişinin üzüntüsünü kontrol etmeyi zor bulması,

C-Kaygı ve üzüntü aşağıdaki dokuz semptomdan en az üçüne eşlik eder (son altı ay boyunca hemen her zaman bazı semptomlar bulunur, ancak çocuklarda sadece bir maddenin bulunması yeterlidir).

1- Huzursuzluk, aşırı heyecan duyma ya da endişe,

2-Kolay yorulma,

3-Düşüncelerini odaklamada zorluk çekme ya da zihnin durmuş gibi olması,

4-İrritabilite,

5-Kas gerginliği,

6-Uyku bozukluğu (uykuya dalmakta ve sürdürmekte güçlük çekme, huzursuz ya da dinlendirmeyen uyku).

7-Kaygı ve üzüntünün odağı eksen I bozukluğunun özellikleri ile sınırlı değildir.

8-Kaygı, üzüntü ve ya fiziksel yakınmalar klinik açıdan belirgin bir strese ya da toplumsal, mesleki alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında bozulmaya neden olur.

9-Bu bozukluk bir maddenin veya genel tıbbi bir durumun doğrudan fizyolojik etkilerine bağlı değildir ve sadece bir duygu durum bozukluğu, psikotik bir bozukluk ya da bir yaygın gelişimsel bozukluk sırasında ortaya çıkmamaktadır (29).

2.4.1. Adölesan Yaş Grubunda Anksiyete Yaygınlığı ve Sonuçları

Van'da lisede öğrenim gören kız öğrencilerin %43,5'inde, erkeklerin ise %32,9'unda anksiyete düzeylerinde yükseklik saptanırken cinsiyet ayrımı yapılmaksızın lise son sınıf öğrencilerinin %35,7'sinde anksiyete düzeylerinde yükseklik görülmüştür (37). Çin'deki öğrencilerin sosyal kaygı sıklığı %28,5 iken Brezilya'daki tıp öğrencilerinde anksiyete belirtileri birinci sınıfta %30,8 ve altıncı sınıfta %9,4 sıklığında bulunmuştur (38,39).

Anksiyetesi olan kişilerde huzursuzluk, endişeli yüz, gergin duruş, tedirginlik, çabuk irkilme, kızma, sabırsızlık görülür. Sesinde heyecanlılık, titreme vardır, konuşma düzgündür. Anksiyete bozukluğu olan kişilerde fobiler, ruhsal çökkünlük, obsesif-kompulsif bozukluk, süregelen alkolizm, ilaç bağımlılığı beraber görülebilir (28).

2.5. Siber Zorbalık ve Depresyon

Siber zorbalığın depresyon ile ilişkisi pek çok çalışma ile anlaşılmaya çalışılmıştır. Kowalski zorbaların %31,6'sının depresyon belirtisi gösterdiğini belirtmiştir (10). Arizona Üniversitesi'nde yapılan bir çalışmada zorbalık davranışlarına sıklıkla katılan gençlerin depresyon puanlarının yüksek olduğu bulunmuştur (18). Selkie üniversite öğrencilerinden siber zorbalığa karışanlarda depresyon olasılığının arttığını, Batmaz ve arkadaşları ise sanal zorbalık ile depresyon arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ikili ilişki olduğunu saptamışlardır (19,40).

2.6. Siber Mağduriyet ve Depresyon

Kowalski siber mağdurların %35,5'inin depresyon belirtisi gösterdiğini bildirmiştir (10). Donnerstein ise siber kurbanların depresyon puanının zorbalardan daha yüksek olduğunu belirtmiştir (18).

2.7. Siber Zorbalık ve Anksiyete

Ateş ve arkadaşları siber zorbalık ile toplumsal kaygı arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkilerin görüldüğünü bildirirken, Batmaz ve arkadaşları da sanal zorbalık ile anksiyete arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ikili ilişki bulunduğunu saptamışlardır (40,41). Kowalski zorbaların %31,8'inin anksiyete belirtisi gösterdiğini tespit etmiştir (10).

2.8. Siber Mağduriyet ve Anksiyete

Trabzon'da 300 ergen arasında siber mağdur olma ve anksiyete bozukluğu düzeyi arasında pozitif bir anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur (25). Eijnden siber mağduriyet ile yalnızlık ve sosyal kaygının arttığı belirtirken, Kowalski siber mağdurların %36,05'inin anksiyete belirtisi gösterdiğini saptamıştır (10,42).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Şekli

Bu çalışma bir Şubat-28 Şubat 2018 tarihleri arasında yapılan kesitsel tipte analitik bir çalışmadır.

3.2. Araştırmanın Evreni

Bu araştırmanın evrenini Konya İl Merkezinde anadolu lisesi, özel lise ve imam hatip lisesi olmak üzere üç farklı türde eğitim gören dokuzuncu, 10., 11., ve 12. sınıf öğrencileri oluşturmuştur.

3.3. Araştırmanın Örneklemi

Bu araştırma Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan yazılı izin ile Konya il merkezinde bir anadolu lisesi, bir imam hatip lisesi ve bir özel lisede yapılmıştır. Yüzde beş hata payı, %95 güven aralığı ile en az 377 öğrenciye ulaşılması hedeflenmiştir.

Bu liselerde her kademedan rastgele seçilen iki şubede okuyan öğrencilerle çalışmanın amaçları anlatılarak görüşülmüş, çalışma sürecinde 460 öğrenciye ulaşılmış ve hepsi çalışmaya dahil edilmiştir.

3.4. Çalışmaya Alınmama Kriterleri

- Çalışmaya katılmayı kabul etmeme
- Çalışma esnasında okulda bulunmama şeklinde belirlenmiştir.

3.5. Etik Kurul Onayı ve Onam

Çalışmaya başlamadan önce Necmettin Erbakan Üniversitesi Meram Tıp Fakültesi etik kurul onayı alınmıştır (Sayı: 2018/1197 Tarih: 09.02.2018).

Çalışmaya katılan öğrencilerin hem kendilerinden hem de ulaşılabilen ailelerinden sözlü ve yazılı onam alınmıştır.

3.6. Verilerin Toplama Araçları

Çalışmada araştırmacılar tarafından oluşturulan Sosyodemografik bilgi formu, siber zorbalık ölçeği (SZÖ) ve hastane anksiyete ve depresyon ölçeği (HADÖ) kullanılarak, katılımcılara üç basamaklı bir anket formu uygulanmıştır.

Çalışmaya katılan öğrencileri siber zorba, siber mağdur, hem zorba hem mağdur ve zorba ve mağdur değil şeklinde dört gruba ayırmak hedeflenmiştir. Yalnız katılımcılardan sadece bir öğrenci zorba olduğunu belirttiği için değerlendirmelerde o bir katılımcı çıkarılarak siber mağdur, hem zorba, hem mağdur ve zorba ve mağdur değil şeklinde üç grup kullanılmıştır.

3.6.1. Sosyodemografik Bilgi Formu

Sosyodemografik bilgi formunda 23 soru bulunmaktadır. Katılımcıların yaşı, sınıfı, cinsiyeti, kardeş sayısı, aile yapısı ve gelir düzeyi, anne baba eğitim düzeyi gibi özelliklerini tanımlayıcı sorular sorulmuştur.

Ayrıca kişisel cep telefonuna, tablete, bilgisayara, internet bağlantısına sahip olma, kendine ait olmayan cihaz kullanma, aile tarafından internet kullanımı denetimi, günlük internet süresi, internetin en çok hangi amaçla kullanıldığı, internete en çok nereden bağlandığı, günlük alınan mesaj sayısı gibi daha önceki çalışmalarda siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilgili olabileceği düşünülen faktörlere göre şekillendirilmiş olan sorular yer almıştır.

3.6.2. Siber Zorbalık Ölçeği (SZÖ)

Stewart ve arkadaşları tarafından 2014 yılında siber zorba davranışları ölçmek için geliştirilmiş ölçek (43), Küçük ve arkadaşları tarafından Türkçe'ye çevrilerek geçerlilik, güvenirlik çalışması yapılmıştır (44). Bu çalışmada Türkçe'ye uyarlanmış bu form kullanılmıştır. Ölçek ikisi çoktan seçmeli, 14'ü Likert tipte olmak üzere 16 sorudan oluşmaktadır. İlk soru sanal ortamda kişinin herhangi biri tarafından e-posta, video, mesaj vb. gibi araçlar ile rahatsız edilip edilmediğini sorarken, ikinci soru ile kişinin bu yollarla başkasını rahatsız edip etmediği sorulmaktadır. Yani ilk soru mağduriyeti, ikinci soru ise zorbalığı belirlemek üzere tasarlanmıştır. Geriye kalan 14 soruda ise kişinin siber zorbalığa maruz kalma durumu ölçülmektedir. Katılımcılar Likert tipte olan sorulara “Hiç=1, Neredeyse hiç=2, Bazen=3, Hemen hemen her zaman=4, Her zaman=5” olarak puanlanan yanıtlar seçebilmektedir.

Bu çalışmada siber mağduriyet puanı SZÖ'nin ilk iki sorusu dışındaki sorulara verilen Likert tipte cevapların puanları ele alınarak en düşük 14, en yüksek 70 olarak hesaplanmıştır. Puan arttıkça siber mağduriyet artmaktadır.

3.6.3. Hastane Anksiyete ve Depresyon Ölçeği (HADÖ)

Ölçek Zigmond ve Snaith tarafından oluşturulmuştur (45). Aydemir ve arkadaşları tarafından Türkçe geçerlilik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır (46). Bu çalışmada Türkçe'ye uyarlanmış 14 soru içeren bu form kullanılmıştır. Soruların yedisi anksiyete (1., 3., 5., 7., 9., 11., 13) düzeyini ölçer ve maddeler 3, 2, 1, 0 olarak puanlanır. Yedisi depresyon (2.,4.,6.,8.,10.,12.,14) düzeyini ölçer ve 0, 1, 2, 3 olarak puanlanır. İki alt ölçekten de

alınabilecek puanlar minimum 0, maksimum 21 puandır. Türklerde depresyon için kesme puanının 7, anksiyete için 10 olduğu belirtilmiştir.

3.8. Verilerin İstatistiksel Değerlendirilmesi

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 20.0 programı kullanıldı. Sürekli değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler ortalama ve standart sapma ile, kategorik verilere ait tanımlayıcı istatistikler ise frekans ve yüzde olarak belirtildi. Kategorik verilerin karşılaştırılmasında ise Ki-kare testi kullanıldı. Araştırma verilerinin analizinde değişkenler arası farklılıkların araştırılmasında, Mann-Whitney U testi, Kruskal-Wallis testi ve Post-Hoc Tamhane's T2 testi uygulandı. İstatistiksel anlamlılık $p < 0.05$ olarak kabul edildi. Parametreler arası ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile arandı. Korelasyon katsayısı (r); 0.00–0.24 arası zayıf, 0.25–0.49 arası orta, 0.50–0.74 arası güçlü, 0.75–1.00 arası çok güçlü ilişki olarak kabul edildi.

4. BULGULAR

Bu çalışmaya anadolu lisesi, özel lise ve imam hatip lisesi olmak üzere üç okul türü dahil edildi. Çalışmaya 460 öğrenci katıldı. Katılımcıların %50,4'ü (n=232) anadolu lisesi, %25,4'ü (n=117) imam hatip lisesi, %24,2'si (n=111) özel lise öğrencisi idi.

Kullanılan siber zorbalık ölçeğinde toplam iç tutarlılık katsayısı $\alpha = 0,87$ olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada ise toplam iç tutarlılık katsayısı $\alpha = 0,704$ olarak bulunmuş ve ölçek güvenilir kabul edilmiştir.

Çalışmadaki katılımcıların %56,1'i (n=258) kadın cinsiyette, %50,8'i (n=234) 16-17 yaş grubundaydı. Katılımcıların %43,3'ü (n=199) ilk çocuk iken, %71,5'i (n=329) dört kardeşten azdı. Öğrencilerin annelerinin yaklaşık yarısı %52,2'si (n=235), babalarının ise %70,9'u (n=326) lise ve üstü eğitim almıştı. Katılımcıların %63,9'u (n=294) gelir durumunu orta düzey olarak tanımladı. Anne ve babasıyla beraber yaşayan öğrenciler tüm katılımcıların %93,3'ünü (n=429) oluşturmaktaydı. Katılımcıların sosyodemografik özellikleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların sosyodemografik özellikleri

PARAMETRELER	n	%
Yaş grupları		
14-15 yaş	148	32,2
16-17 yaş	234	50,8
18-19 yaş	78	17,0
Cinsiyet		
Kadın	258	56,1
Erkek	202	43,9
Okul		
Anadolu lisesi	232	50,4
İmam hatip lisesi	117	25,4
Özel lise	111	24,2
Kaçıncı çocuk		
İlk çocuk	199	43,3
İlk çocuk değil	261	56,7
Kardeş sayısı*		
1-3 kardeş	329	71,5
4 ve daha fazla kardeş	131	28,5
Anne eğitim durumu		
Ortaokul ve altı	225	48,9
Lise ve üstü	235	51,1
Baba eğitim durumu		
Ortaokul ve altı	134	29,1
Lise ve üstü	326	70,9
Ekonomik durum		
Kötü	19	4,1
Orta	294	63,9
İyi	147	32,0
Anne baba ile yaşama durumu		
Anne baba birlikte	429	93,3
Anne baba ayrı	31	6,7

*Kendisi dahil kaç kardeş oldukları sorulmuştur.

Katılımcıların kendine ait iletişim araçlarına sahip olma durumu ve internet denetimi ile ilgili sosyodemografik özellikleri

Katılımcıların %80,9'u (n=372) evde bilgisayar bulunduğunu, %27,8'i (n=128) kendine ait bilgisayarı olduğunu belirtmiştir. Anketi dolduran öğrencilerin %91,7'si (n=422) kendine ait cep telefonu olduğunu belirtirken, kendine ait tableti olan öğrencilerin sıklığı %37,8'dir (n=174). Kişisel internet bağlantısı olanlar %75,7 (n=348) iken, kişisel olmayan internet bağlantısı kullananların sıklığı %59,1 (n=272) olarak bulunmuştur. Öğrencilerin kendine ait olmayan cihaz kullanımı %59,1'dir (n=272). Çalışmaya katılan öğrencilerin %55,7'si (n=256) aile büyükleri

tarafından internet denetimi olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların kendine ait iletişim araçlarına sahip olma durumu ve internet denetimi ile ilgili sosyodemografik özellikleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların kendine ait iletişim araçlarına sahip olma durumu ve internet denetimi

	Evet		Hayır	
	n	%	n	%
Evde bilgisayar varlığı	372	80,9	88	19,1
Kendine ait bilgisayar	128	27,8	332	72,2
Kendine ait cep telefonu	422	91,7	38	8,3
Kendine ait tablet	174	37,8	286	62,2
Kişisel internet bağlantısı	348	75,7	112	24,3
Kendine ait cihaz dışında cihaz kullanımı	272	59,1	188	40,9
Kişisel internet harici bağlantı sağlama	272	59,1	188	40,9
İnternet denetimi	204	44,3	256	55,7

Katılımcıların mağduriyet ve zorbalık durumlarına göre değerlendirilmesi

Katılımcılar materyalde tarif edildiği gibi mağdur, hem zorba hem mağdur ve zorba ve mağdur olmayan şeklinde sınıflandırıldı. Buna göre katılımcıların %58,7’si (n=270) mağdur, %24,5’i (n=112) hem zorba hem mağdur, %16,7’si (n=77) zorba ve mağdur olmadığını belirtmiştir. Bu değerler hesaplanırken sadece zorba olduğunu belirten bir katılımcı değerlendirme dışı tutulmuştur. Katılımcıların mağduriyet ve zorbalık durumları Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların mağduriyet ve zorbalık durumları

	n	%
Mağdur	270	58,7
Hem zorba hem mağdur	112	24,5
Zorba ve mağdur değil	77	16,7
Toplam	459*	99,9*

*Sadece bir kişi zorba olduğunu belirttiği için değerlendirmemiz dışı tutulmuştur.

Katılımcıların interneti en çok kullanım amacı sıralamasına göre değerlendirilmesi

Çalışmaya katılan öğrencilerin interneti en çok kullanım amacında ilk sırayı %44,3 (n=204) sıklığı ile sosyal ağlar almıştır. Bunu %23,7 (n=109) ile ders çalışmak ve %12,8 (n=59) ile eğlence amaçlı internet kullanımı izlemiştir. Katılımcıların daha sonraki internet kullanım amacı, sırası ile film izlemek %8,5 (n=39), müzik dinlemek %4,3 (n=20), alışveriş yapmak %2,6 (n=12), haber okumak %1,7 (n=8), diğer aktiviteler %1,5 (n=7) ve e-posta alıp göndermek %0,6 (n=2) izlemiştir. Katılımcıların interneti en çok kullanım amacı sıralaması Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların interneti en çok kullanım amaçları

Amaçlar*	n	%
Sosyal ağlar	204	44,3
Ders çalışmak	109	23,7
Eğlence	59	12,8
Film izlemek	39	8,5
Müzik dinlemek	20	4,3
Alışveriş	12	2,6
Haber okumak	8	1,7
Diğer	7	1,5
E-mail alıp yollamak	2	0,6
TOPLAM	460	100

*Katılımcılar yukarıdaki amaçları kendilerine göre sıralamışlardır.

Mağdur olduklarını ifade eden katılımcıların mağdur olma şekline göre değerlendirilmesi

Çalışmaya katılan öğrenciler en fazla sosyal iletişim ağıları %18,5 (n=85) ile mağduriyet yaşadıklarını belirtmiştir. Bunu %16,5'lik (n=76) oran ile sosyal iletişim ağılarıyla (chat) yaşanan mağduriyet izlemiştir. Katılımcıların %13,9'u (n=64) sanal ortamdaki oyunlar esnasında zorbalığa maruz kaldığını bildirmiştir. Mağdur olduğunu belirten katılımcılar mağdur olma şeklini sırayla yazılı mesaj (SMS) ile %10,2 (n=47), anında karşılıklı mesaj ile %6,7 (n=31), kişisel videolar ile %5,2 (n=24), resimli mesaj ile (MMS) %3,9 (n=18), elektronik posta ile %2,6 (n=12), kişi ile ilgili geliştirilen küçük düşürücü site/form sitesi ile %1,7 (n=8) olduğunu belirtmiştir. Mağdur olduklarını ifade eden katılımcıların mağdur olma şekli Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Mağdur olduklarını ifade eden katılımcıların mağdur olma şekli

	Evet		Hayır	
	n	%	n	%
Elektronik posta	12	2,6	448	97,4
Yazılı mesaj (SMS)	47	10,2	413	89,8
Resimli mesaj (MMS)	18	3,9	442	96,1
Anında karşılıklı mesaj	31	6,7	429	93,3
Sizinle ilgili geliştirilen küçük düşürücü site/form sitesi	8	1,7	452	98,3
Kişisel videolar ile	24	5,2	436	94,8
Sosyal iletişim ağıları	85	18,5	375	81,5
Sosyal iletişim ağıları ile (chat)	76	16,5	384	83,5
Sanal ortamlardaki oyun esnasında	64	13,9	396	86,1

Katılımcıların hem zorba hem mağdur olduklarını ifade ettikleri durumda zorbalık yapma şekline göre değerlendirilmesi

Katılımcılar en fazla sanal ortamlardaki oyunlar esnasında %10,2 (n=47) sıklığı ile hem zorba hem mağdur olduklarını belirtmiştir. Sosyal iletişim ağıları ile hem zorba hem mağdur olduğunu belirtenlerin sıklığı %9,1 (n=42) iken, yine sosyal iletişim ağıları (chat) ile hem zorba hem mağdur olduğunu belirtenlerin sıklığı %8 (n=37) olmuştur. Anketi dolduran öğrenciler hem zorba hem mağdur olma şekillerinin sırasıyla anında karşılıklı mesaj ile %6,3 (n=29), yazılı mesaj (SMS) ile %4,8 (n=22), kişisel videolar ile %4,6 (n=21), resimli mesaj (MMS) ile %3,5

(n=16), elektronik posta ile %2 (n=9), kişi ile ilgili küçük düşürücü site/form sitesi ile %1,7 (n=8) olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların hem zorba hem mağdur olduklarını ifade ettikleri durumda zorbalık yapma şekli Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların hem zorba hem mağdur olduklarını ifade ettikleri durumda zorbalık yapma şekli

	Evet		Hayır	
	n	%	n	%
Elektronik posta ile	9	2,0	451	98,0
Yazılı mesaj (SMS) ile	22	4,8	438	95,2
Resimli mesaj (MMS) ile	16	3,5	444	96,5
Anında karşılıklı mesaj ile	29	6,3	431	93,7
Sizinle ilgili geliştirilen küçük düşürücü site/form sitesi ile	8	1,7	452	98,3
Kişisel videolar ile	21	4,6	439	95,4
Sosyal iletişim ağıları ile	42	9,1	418	90,9
Sosyal iletişim ağıları ile (chat)	37	8,0	423	92,0
Sanal ortamlardaki oyun esnasında	47	10,2	413	89,8

Katılımcıların internet erişim kaynaklarına göre sosyodemografik verileri

Katılımcılar kişisel olmayan internet bağlantısını %77,7 (n=213) sıklığında evden, %6,5 (n=18) sıklığında ise anne babadan sağladığını belirtmiştir. Diğer seçeneğinden internet bağlantısı sağlayanların sıklığı ise %15,8 (n=43) olarak bulunmuştur. Anketi dolduran öğrencilerin %87,4’ü (n=432) internete en çok cep telefonu ile bağlandığını belirtirken, %9,8’i (n=45) internete en fazla bilgisayar ile bağlandığını, %2,8’i (n=13) ise tablet ile bağlandığını belirtmiştir. İnternete en çok nerede iken bağlandığı sorusuna ankete katılan öğrencilerin %91,5’i

(n=421) evden cevabını verirken, %3,7'si (n=17) okuldan, %3,5'i (n=16) diğer, %1,3 (n=6) internet kafeden şeklinde yanıt vermiştir. Katılımcıların internet erişim kaynakları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların internet erişim kaynakları

PARAMETRELER	n	%
İnternet bağlantısını nereden sağladığı*		
Evden	18	6,5
Anne-baba	43	15,8
Diğer	213	77,7
İnternete en çok hangi cihaz ile bağlandığı*		
Cep telefonu	432	87,4
Bilgisayar	45	9,8
Tablet	13	2,8
İnternete en çok nerede iken bağlandığı*		
Evde	421	91,5
Okulda	17	3,7
İnternet kafede	6	1,3
Diğer	16	3,5

*Katılımcılar bu sorulara birden fazla cevap vermiştir.

Katılımcıların günlük iletişim ağlarını kullanım durumlarına göre elde edilen veriler

Ankete katılan öğrencilerin günlük internet kullanım süresi ortalaması $4,07 \pm 3,77$ saat olarak bulunmuştur. Günlük internet olmadan bilgisayar başında geçirilen süre ortalaması ise $0,62 \pm 1,54$ saat olarak bulunmuştur. Katılımcıların günlük aldığı e-posta ortalama değeri sıfır bulunurken, günlük alınan SMS tek bir katılımcının verdiği 732 şeklindeki şüpheli yanıt çıkarılarak beş bulunmuştur. Çalışmaya katılan öğrencilerin sosyal ağlar ile aldığı günlük mesaj

ortalama değeri ise 50'dir. Katılımcıların günlük iletişim ağlarını kullanım durumları Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Katılımcıların günlük iletişim ağlarını kullanım durumları

PARAMETRELER	Ortalama $\pm$ S.D (saat)
Günlük internet kullanım süresi	4,07 $\pm$ 3,77
Günlük internet olmadan bilgisayar başında geçirilen süre	0,62 $\pm$ 1,54
PARAMETRELER	Ortanca Değer (sayı)
Günlük alınan mesaj sayısı	
E -posta	0
SMS*	5
Sosyal ağlar	50

*Tek bir katılımcıdan 732 şeklinde alınan yanıt nedeniyle, şüpheli olan bu değer çıkarılarak ortanca değer hesaplanmıştır.

Katılımcıların maruz kaldıklarını ifade ettikleri siber mağduriyet durumu, çeşitleri, sıklığı

Katılımcılar en fazla %4,3 (n=20) sıklıkla başka çocuk tarafından çevrim içi ortamda her zaman kaba söz duyma şeklinde mağduriyete uğradıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin %3,9'u (n=18) her zaman çevrim içi kavgalarda bulunarak, %2,8'i (n=13) her zaman kızgın çocuk tarafından gruplardan çıkarılarak mağduriyete uğradığını belirtmiştir. Katılımcıların zorbanın isteklerini yapmadığı takdirde fiziksel olarak incitici mesajlar alma sıklığı %0,7 (n=3) ile en az görülen siber mağduriyet çeşidi olmuştur. Anketi dolduran öğrencilerin çevrim içi ortamlarda başına gelen kötü bir şey için erişkinden her zaman yardım istemek durumunda kalma sıklığı %0,4 (n=2) ile çok düşük seviyede bulunmuştur. Katılımcıların mağdur olma durumu, çeşitleri ve sıklığı Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Katılımcıların mağdur olma durumu, çeşitleri ve sıklığı

	Hiç (1)	hiç Neredeyse (2)	Bazen (3)	Hemen hemen her zaman (4)	Her zaman (5)
	%	%	%	%	%
Başka çocuktan fiziksel incitici mesaj alma	62,8	21,7	12,4	2,4	0,9
Başka çocuk tarafından kasıtlı olarak gruplardan çıkarılma	65,2	18,9	13,3	1,5	1,1
Başka çocuk tarafından çevrim içi ortamda kaba söz duyma	42,8	20,7	26,7	5,2	4,3
Kızgın çocuğun sizi çevrim içi gruplardan çıkararak intikam alması	61,3	16,7	15,9	3,2	2,8
Güvenliği tehdit eden yazılı veya çevrim içi mesaj alma	71,7	17,6	8,3	1,3	1,1
Başkaları sizden hoşlanmasın diye yazılı veya çevrim içi mesajlarla hakkınızda yalan söylenmesi	58,3	20,7	16,5	2,2	2,4
Başkası tarafından isteklerini yapmadığınız takdirde sevilmeceğinizi belirten mesaj alma	69,1	16,5	11,3	1,7	1,3
Herhangi bir arkadaşından, diğer arkadaşlarını sizden uzak tutacak, sizi aşağılayacak mesaj alma	67,4	18,3	12,2	1,3	0,9
İsteklerini yapmadığın takdirde fiziksel olarak incitici mesajlar alma	71,5	17,4	10,0	0,4	0,7
Çevrim içi kavgalarda bulunma	37,0	20,2	35,4	3,5	3,9
Başka çocuk tarafından çevrim içi ortamlarda dedikodu, söylenti veya başka kırıcı bir şey göndererek ya da paylaşarak küçümsenme	68,9	18,5	10,4	1,3	0,9
Başka bir çocuğun sizin yerinize geçerek itibarınızı zedeleyecek ve arkadaşlık ilişkilerine zarar verecek mesajlar göndermesi	7,9	14,6	7,8	0,4	1,3
Başka bir çocuğun izniniz olmadan, sırlarınızı ve fotoğraflarınızı çevrim içi ortamda paylaşması	70,9	16,7	10,2	0,9	1,3
Çevrim içi ortamlarda başınıza gelen kötü bir şey için erişkinden yardım istemek durumunda kalma	70,0	15,7	12,8	1,1	0,4

Siber mağduriyet, anksiyete ve depresyon puanlarının sosyodemografik özellikler ile karşılaştırılması

Katılımcıların yaşları 14-15, 16-17, 18-19 şeklinde üç gruba ayrılarak sınıflandırılmıştır. Yapılan karşılaştırma ile yaş grupları ile mağdur olma, hem zorba hem mağdur olma ve olmama durumları arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($p=0,372$).

Erkek öğrencilerde hem zorba hem mağdur olma istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur ($p=0,000$). Mağduriyet kadın cinsiyette %63,3 ($n=171$) iken erkek cinsiyette %36,7 ($n=99$), hem zorba hem mağdur olma erkek cinsiyette %70,8 ($n=80$), zorba ve mağdur olmama kadın cinsiyette %70,1 ($n=54$) olarak tespit edilmiştir.

Öğrencilerin okuduğu okul türleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Anadolu lisesi öğrencilerinin daha fazla mağdur olduğu tespit edilmiştir ($p=0,000$). Özel lise ve imam hatip lisesi arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($p=0,468$).

Katılımcıların kardeş sayısı ekonomik olarak bakılabilen ve teşvik edilen çocuk sayısı üç olduğu için, bir-üç kardeş olan ve üç kardeşten fazla kardeş olan şeklinde iki gruba ayrılmış ve gruplar arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($p=0,663$).

Çalışmaya katılan öğrencilerin ilk çocuk olma ve ilk çocuk olmama durumları arasında da anlamlı ilişki bulunamamıştır ($p=0,316$).

Katılımcıların anne eğitimi ile mağdur olma, hem zorba hem mağdur olma ve olmama durumları arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır ($p=0,643$), baba eğitimi ile de anlamlı ilişki tespit edilmemiştir ($p=0,797$).

Gelir durumu düşük olan katılımcılarda mağdur olma yüksek bulunmuş, hem zorba hem mağdur olma ve olmama durumları arasında anlamlı ilişki saptanmıştır ($p=0,034$).

Ankete katılan öğrencilerin aile yapısı anne baba birlikte ve ayrı diye iki grup olarak ele alınmış, gruplar arasında anlamlı farka rastlanmamıştır ($p=0,403$).

Evde bilgisayar varlığı da mağdur olma, hem zorba hem mağdur olma ve olmama durumları açısından anlamlı fark oluşturmamaktadır ($p=0,442$).

Kendine ait bilgisayarı olmayan öğrencilerin zorba ve mağdur olmama durumu anlamlı fark oluşturmuştur ($p=0,022$).

Kendine ait cep telefonu olan katılımcıların mağduriyet sıklığı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,042$).

Katılımcıya ait tablet olması ile mağdur olma, hem zorba hem mağdur olma ve olmama durumları arasında ilişki bulunmamıştır ($p=0,245$).

Çalışmaya katılanlardan kişisel internet bağlantısı olması ile siber mağduriyet ve zorbalık açısından anlamlı fark bulunmamıştır ($p=0,419$)

İnternet denetimi olmayanlarda zorba ve mağdur olmama anlamlı yüksek bulunmuştur ($p=0,005$).

Günlük internet kullanım süresi 3 saatten fazla olanlarda siber mağdur olma istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,012$)

Katılımcıların mağdur, hem zorba hem mağdur olma ve olmama durumlarının sosyodemografik verilere göre karşılaştırılması Tablo 10'da gösterilmiştir.

Siber mağduriyet, anksiyete ve depresyon puanlarının sosyodemografik özellikler ile karşılaştırılması

Çalışmada 14-15, 16-17, 18-19 şeklinde ele alınan yaş grupları arasında siber mağduriyet puanı, ortalama anksiyete puanı arasında anlamlı istatistiksel fark saptanmamıştır. Ancak ortalama depresyon puanı ile 18-19 yaş grubu arasında istatistiksel anlamlı fark bulunmuştur ($p=0,016$). 18-19 yaş grubunda olanların depresyon puan ortalamaları diğer yaş gruplarına göre daha yüksektir.

Katılımcıların siber mağduriyet puanı erkek cinsiyette daha yüksek bulunmuş ve kadın cinsiyet ile arasında istatistiksel olarak anlamlı fark meydana getirmiştir ($p=0,000$). Ortalama anksiyete puanları açısından kadın cinsiyet anlamlı yüksek bulunmuş ($p=0,019$) ancak depresyon puanları ile cinsiyet arasında fark tespit edilmemiştir.

Okul türü siber mağduriyet puanı açısından istatistiksel anlamlı fark meydana getirmiş ($p=0,000$), bu fark da imam hatip lisesi öğrencilerinin siber mağduriyet puanının düşük olması nedeniyle oluşmuştur. Özel lise ve anadolu lisesi arasında siber mağduriyet açısından anlamlı istatistiksel fark saptanmamıştır. Okul türleri arasında, ortalama anksiyete puanı ve ortalama depresyon puanı açısından anlamlı istatistiksel fark bulunmamıştır.

Kardeş sayısı ve ilk çocuk olma durumları ile siber mağduriyet puanı, ortalama anksiyete puanı ve ortalama depresyon puanı açısından anlamlı istatistiksel fark saptanmamıştır.

Anne ve baba eğitim düzeyi ile siber mağduriyet puanı, ortalama anksiyete puanı ve ortalama depresyon puanı açısından anlamlı istatistiksel fark tespit edilmemiştir. Gelir durumu ve aile yapısı ile siber mağduriyet puanı, ortalama anksiyete puanı ve ortalama depresyon puanı açısından anlamlı istatistiksel fark bulunmamıştır. Siber mağduriyet, anksiyete ve depresyon puanlarının sosyodemografik özellikler ile karşılaştırılması Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 10. Katılımcıların mağduriyet ve zorbalık durumlarının sosyodemografik veriler ile karşılaştırılması

	Mağdur		Hem zorba hem mağdur		Zorba ve mağdur değil		
	n	%	n	%	n	%	p
Yaş							
14-15 yaş	91	33,7	36	31,9	21	27,3	0,372
16-17 yaş	138	51,1	52	46	44	57,1	
18-19 yaş	41	15,2	25	22,1	12	15,6	
Cinsiyet							
Kadın	171	63,3	33	29,2	54	70,1	0,000
Erkek	99	36,7	80	70,8	23	29,9	
Okul türü							
Anadolu lisesi	156	57,8	51	45,5	24	31,2	0,000
İmam hatip	57	21,1	29	25,9	31	40,3	
Özel lise	57	21,1	32	28,6	22	28,6	
Kardeş sayısı*							
1-3 kardeş	194	71,9	83	73,5	52	67,5	0,663
4 ve daha fazla	76	28,1	30	26,5	25	32,5	
Kaçıncı çocuk							
İlk çocuk	115	42,6	45	39,8	39	50,6	0,316
İlk çocuk değil	155	57,4	68	60,2	38	49,9	
Anne eğitimi							
Ortaokul ve altı	128	47,4	59	52,7	38	49,4	0,643
Lise ve üstü	142	52,6	53	47,3	39	50,6	
Baba eğitimi							
Ortaokul ve altı	80	29,6	34	30,1	20	26	0,797
Lise ve üstü	190	70,4	79	69,9	57	74	
Gelir durumu							
İyi değil	193	71,5	77	68,1	43	55,8	0,034
İyi	77	28,5	36	31,9	34	44,2	
Aile yapısı							
Anne baba birlikte	254	94,1	102	90,3	72	93,5	0,403
Anne baba ayrı	16	5,9	11	9,7	5	6,5	
Evde bilgisayar							
Var	223	82,6	87	77	62	80,5	0,442
Yok	47	17,4	26	23	15	19,5	
Kendine ait bilgisayar							
Var	73	27	41	36,3	14	18,2	0,022
Yok	197	73	72	63,7	63	81,8	
Cep telefonu							
Var	255	94,4	99	87,6	68	88,3	0,042
Yok	15	5,6	14	12,4	9	11,7	
Kendine ait tablet							
Var	104	38,5	47	41,6	23	29,9	0,245
Yok	166	61,5	66	58,4	54	70,1	
Kişisel internet bağlantısı							
Var	210	77,8	81	71,7	57	74	0,419
Yok	60	22,2	32	28,3	20	26	
İnternet denetimi							
Var	133	49,3	49	43,4	22	28,6	0,005
Yok	137	50,7	64	56,6	55	71,4	
Günlük internet süresi							
3 saatten az	103	52,6	49	25	44	22,4	0,012
3 saat ve üzeri	167	63,3	64	24,2	33	12,5	

*Katılımcının kendisi dahil edilen kardeş sayısıdır.

Tablo 11. Siber mağduriyet, anksiyete ve depresyon puanlarının sosyodemografik özellikler ile karşılaştırılması

	Siber mağduriyet puanı	p*	Ortalama anksiyete puanı	p*	Ortalama depresyon puanı	p*
Yaş**						
14-15 yaş	23±8,5	0,254	9,5±4,4	0,222	7,1±3,3	0,016
16-17 yaş	22,7±11,2		9,4±4,3		7±4,3	
18-19 yaş	21,2±7,6		10,2±3,8		8,2±3,4	
Cinsiyet*						
Kadın	21,4±9,8	0,000	10±4,5	0,019	7±3,8	0,119
Erkek	24,1±9,6		9±3,9		7,6±3,9	
Okul türü**						
Anadolu lisesi	22,9±8,4	0,000	9,9±4,4	0,336	7,6±4,1	0,186
İmam hatip	19,7±7,9		9,1±4,4		7,1±3,6	
Özel lise	24,9±13,3		9,4±3,7		6,7±3,6	
Kardeş sayısı^{a/*}						
1-3 kardeş	22,7±10,2	0,694	9,4±4,2	0,422	7,2±3,8	0,782
4 ve daha fazla	22,2±8,8		9,8±4,4		7,4±4,1	
Kaçıncı çocuk*						
İlk çocuk	22,1±8,7	0,401	9,8±4,6	0,485	7,1±3,8	0,687
İlk çocuk değil	22,9±10,6		9,4±4		7,3±3,9	
Anne eğitimi*						
Ortaokul ve altı	22,3±8,8	0,832	9,6±4,1	0,724	7,4±4,1	0,542
Lise ve üstü	22,8±10,7		9,5±4,4		7±3,7	
Baba eğitimi*						
Ortaokul ve altı	22,5±9	0,718	9,4±3,9	0,933	7,6±4,1	0,333
Lise ve üstü	22,6±10,2		9,6±4,4		7,1±3,8	
Gelir durumu*						
İyi değil	23,1±10,5	0,966	9,6±4,3	0,976	7,6±3,9	0,248
İyi	21,3±8,1		9,4±4,2		6,6±3,8	
Aile yapısı*						
Anne baba birlikte	22,5±9,7	0,632	9,5±4,3	0,959	7,1±3,8	0,084
Anne baba ayrı	23,9±11,4		9,6±4,4		8,6±4,6	

^aKatılımcının kendisi dahil kardeş sayısıdır. *Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. **Analiz olarak Kruskal Wallis testi ve gruplar arası farkın olduğu durumda non- parametrik Post-Hoc (Tamhane's T2) testi kullanılmıştır.

Siber mağduriyet, anksiyete ve depresyon puanlarının teknolojik aletlere sahip olma, internet denetim ve süresi ile karşılaştırılması

Evde bilgisayar bulunması ile ortalama depresyon puanı açısından anlamlı istatistiksel farka rastlanmıştır ($p=0,001$). Katılımcının kendine ait bilgisayar varlığı siber mağduriyet puanı açısından fark oluşturmuştur ($p=0,012$).

Katılımcıların kendine ait cep telefonu, tablet, internet bağlantısı olması ve internet denetimi yapılması siber mağduriyet puanı, ortalama anksiyete puanı ve ortalama depresyon puanı açısından anlamlı bulunmamıştır.

Günde üç saatten fazla internet kullananlarda siber mağduriyet puanı ($p=0,009$), ortalama anksiyete puanı ($p=0,022$) ve ortalama depresyon puanı ($p=0,027$) anlamlı bulunmuştur. Katılımcıların siber mağduriyet, anksiyete ve depresyon puanlarının teknolojik aletlere sahip olma internet denetim ve süresi ile karşılaştırılması Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12. Siber mağduriyet, anksiyete ve depresyon puanlarının teknolojik aletlere sahip olma internet denetim ve süresi ile karşılaştırılması

	S.M.P*** Ortalama±SD	p*	Anksiyete puanı Ortalama±SD	p*	Depresyon puanı Ortalama±SD	p*
Evde bilgisayar*						
Var	22,2±8,7	0,473	9,4±4,2	0,095	6,9±3,8	0,001
Yok	24,1±13,7		10,3±4,5		8,6±4,1	
Kendine ait bilgisayar*						
Var	24,5±10,2	0,012	9,6±4,1	0,789	7,4±4	0,835
Yok	21,8±9,6		9,5±4,3		7,2±3,8	
Cep telefonu*						
Var	22,3±8,6	0,883	9,6±4,3	0,718	7,2±3,9	0,263
Yok	25,6±18,6		9,3±4,2		7,9±4,1	
Kendine ait tablet*						
Var	22,4±8,6	0,739	9,9±4,4	0,336	7,2±3,6	0,961
Yok	2,6±10,5		9,4±4,2		7,2±4	
Kişisel internet bağlantısı*						
Var	22,2±8,6	0,609	9,5±4,1	0,525	7,2±3,7	0,905
Yok	23,6±12,8		9,8±4,6		7,4±4,3	
İnternet denetimi*						
Var	23,5±11,4	0,120	9,7±4,1	0,391	7,3±3,8	0,696
Yok	21,9±8,3		9,4±4,4		7,2±4	
Günlük internet süresi*						
3 saatten az	21,2±10,7	0,000	9±4	0,022	6,8±3,9	0,027
3 saat ve üzeri	23,6±9		10±4,4		7,6±3,8	

*Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. **Analiz olarak Kruskal Wallis testi ve gruplar arası farkın olduğu durumda non- parametrik Post-Hoc (Tamhane’s T2) testi kullanılmıştır. S.M.P***= Siber mağduriyet puanı

Katılımcıların, mağdur, hem zorba hem mağdur olma ve olmama durumları ile anksiyete ve depresyon olası riski puanlarının karşılaştırılması

Çalışmaya katılan öğrencilerin ortalama anksiyete puanı $9,6 \pm 4,3$ olarak bulunmuştur. Siber mağdur olanlar ve zorba-mağdur olmayanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p=0,000$). Bu fark zorba ve mağdur olmayanlar arasında da olmaktadır. Siber mağdur olan öğrencilerin %53'ünde ($n=143$) olası artmış anksiyete riski bulunmuştur. Hem zorba hem mağdur olan katılımcıların %58,4'ünün ($n=66$) olası anksiyete riski artmıştır. Zorba ve mağdur olmayan öğrencilerin ise %28,6'sı ($n=22$) olası artmış anksiyete riski altındadır.

Ankete katılanların ortalama depresyon puanı $7,2 \pm 3,9$ 'dur. Siber mağdur olanlar ve zorba ve mağdur olmayanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,001$). Bu fark yine siber zorba ve mağdur olmayan gruptan kaynaklanmaktadır.

Siber mağdur olan öğrencilerin %54,4'ünün ($n=147$) olası artmış depresyon riski bulunmuştur. Hem zorba hem mağdur olan katılımcıların %69'unun ($n=78$) olası depresyon riski artmıştır. Zorba ve mağdur olmayan öğrencilerin ise %33,8'inin ($n=26$) olası artmış depresyon riski altındadır.

Katılımcıların, mağdur, hem zorba hem mağdur olma ve olmama durumları ile siber mağduriyet, anksiyete ve depresyon olası riski puanlarının karşılaştırılması Tablo 13'te gösterilmiştir.

Tablo 13. Mağdur, hem zorba hem mağdur olma ve olmama durumları ile siber mağduriyet puanı, anksiyete ve depresyon puanlarının karşılaştırılması

	Mağdur (a)	Hem zorba hem mağdur (b)	Zorba ve mağdur değil (c)	p
	Ort$\pm$SD	Ort$\pm$SD	Ort$\pm$SD	
Anksiyete puanı	9,9 $\pm$ 4,4	10,3 $\pm$ 3,8	7,4 $\pm$ 3,7	<0,001^{ac, bc}
Depresyon puanı	7,3 $\pm$ 3,8	8,4 $\pm$ 3,9	5,5 $\pm$ 3,5	0,022^{ab} 0,001^{ac}
Siber mağduriyet puanı	22,6 $\pm$ 8,9	28,5 $\pm$ 11,1	14,1 $\pm$ 0,5	<0,001^{ab, bc, ac}

Siber mağduriyet puanı, internet süresi, anksiyete, depresyon ve yaş arasındaki korelasyon

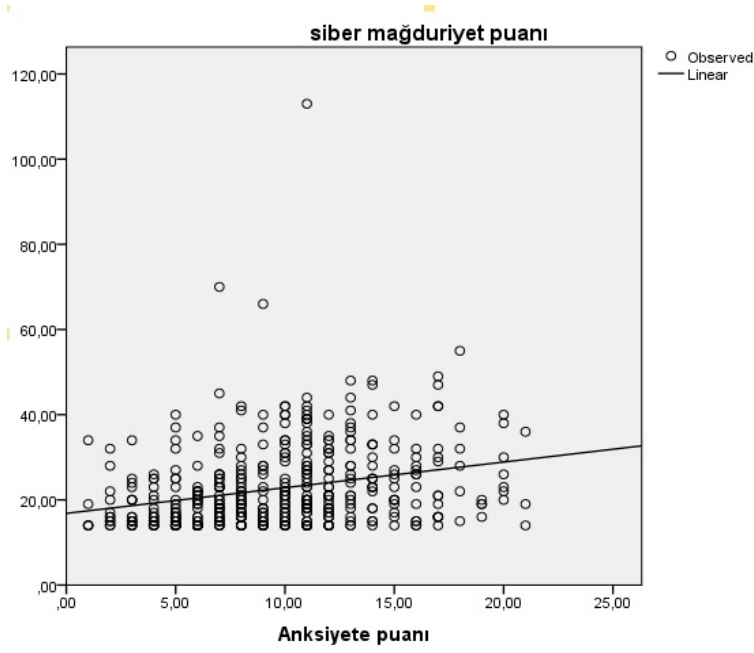
Siber mağduriyet puanının; internet süresi, anksiyete ve depresyon puanı arasında pozitif, yaş ile negatif korelasyonu bulunmuştur. Depresyon ile anksiyete puanı arasında ve yaş ile depresyon puanı arasında pozitif korelasyon saptanmıştır.

Siber mağduriyet puanı, internet süresi, anksiyete ve depresyon puanı arasındaki korelasyon Tablo 14’te gösterilmiştir.

Tablo 14. Siber mağduriyet puanı, internet süresi, anksiyete, depresyon ve yaş arasındaki korelasyon

		1	2	3	4	5
1.Siber mağduriyet puanı	r p	1				
2.İnternet süresi	r p	0,147** 0,002	1			
3.Ansiyete puanı	r p	0,263** 0,000	0,068 0,148	1		
4.Depresyon puanı	r p	0,249** 0,000	0,094* 0,045	0,561** 0,000	1	
5.Yaş	r p	-0,026 0,580	0,117* 0,012	0,091 0,052	0,131** 0,005	1

* Korelasyon 0,05 seviyesinde önemlidir. ** Korelasyon 0,01 seviyesinde önemlidir.

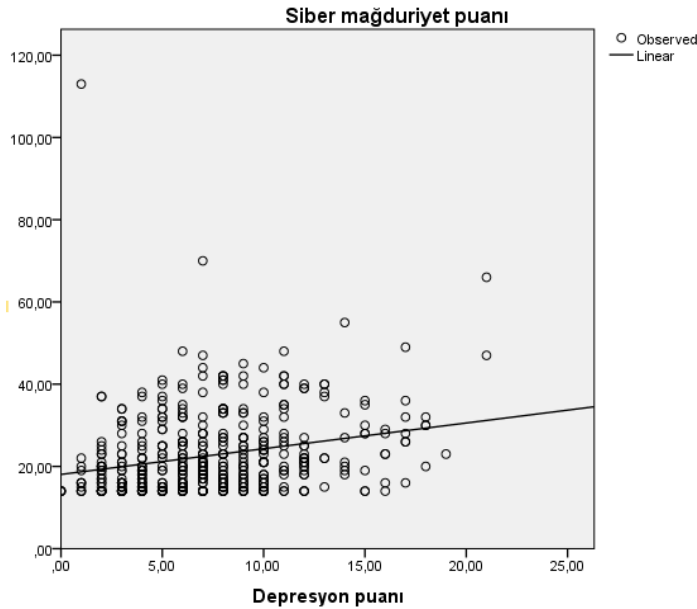

$$R^2=0,069, p<0,001$$

Şekil 1. Siber mağduriyet puanı ile anksiyete puanı arasındaki lineer regresyon analizi

R^2 = Regresyon belirleyicilik katsayısı

Katılımcıların toplam siber mağduriyet puanı ile anksiyete puanı arasındaki korelasyon incelendiğinde pozitif yönde orta düzeyde bir korelasyon saptandı ($r=0,263, p<0,001$) (Tablo 14). Doğrusal regresyon analizi yapıldığında anksiyete puanındaki varyansın %6,9'u toplam siber mağduriyet puanına atfedilebilir ($R^2=0,069$) (Şekil 1).

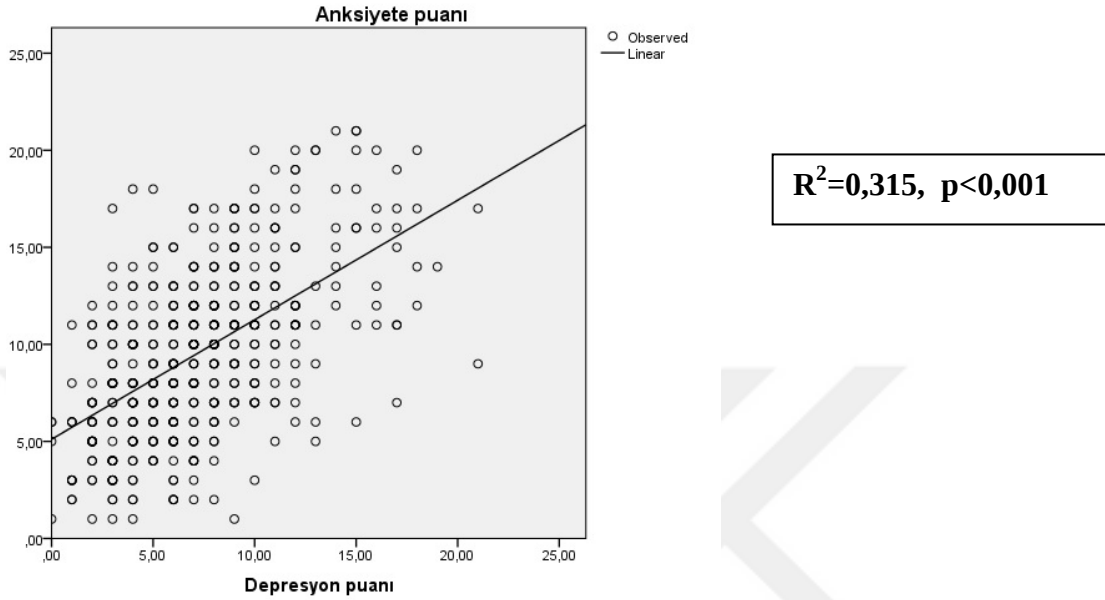

$$R^2=0,062, p<0,001$$

Şekil 2. Siber mağduriyet puanı ile depresyon puanı arasındaki lineer regresyon analizi

R^2 = Regresyon belirleyicilik katsayısı

Katılımcıların toplam depresyon puanı siber mağduriyet puanı ile depresyon arasındaki korelasyon incelendiğinde pozitif yönde orta düzeyde bir korelasyon saptandı ($r=0,249$, $p<0,001$) (Tablo 14). Doğrusal regresyon analizi yapıldığında depresyon puanındaki varyansın %6,2'si toplam siber mağduriyet puanına atfedilebilir ($R^2=0,062$) (Şekil 2).

Şekil 3. Depresyon puanı ile anksiyete puanı arasındaki lineer regresyon analizi

R^2 = Regresyon belirleyicilik katsayısı

Katılımcıların toplam depresyon puanı ile anksiyete puanı arasındaki korelasyon incelendiğinde pozitif yönde güçlü düzeyde bir korelasyon saptandı ($r=0,561$, $p<0,001$) (Tablo 14). Doğrusal regresyon analizi yapıldığında toplam depresyon puanındaki yüksekliğin %31,5'i anksiyete puanındaki yüksekliğe atfedilebilir ($R^2=0,315$) (Şekil 3).

5. TARTIŞMA

Siber zorbalık ve siber mağduriyet son yıllarda araştırmacıların dikkatini çekmeye başlayan konulardır. Siber zorbalık artık sanal ortamdan çıkıp özellikle gençlerin gerçek hayatlarını etkileyecek düzeye gelmiştir. Siber mağduriyet de gençlerde psikolojik, fiziksel ve sosyal olarak etkilere neden olmaktadır. Bu etkiler neticesinde pek çok olumsuz olay yaşanmakta ve kişilerin hayat kalitesi etkilenmektedir. Bu çalışma ile en çok etkilenen yaş grubu olan gençlerdeki siber mağduriyet ve zorbalık düzeyi araştırılmıştır. Bu araştırma; çalışmanın yapıldığı il merkezinde daha önce böyle bir çalışmanın yapılmamış olması, ülkemizde siber mağduriyet ve zorbalığın anksiyete ve depresyon ile ilişkisini araştıran çalışma bulunmaması,

geniş bir öğrenci katılımı içermesi ve gençler arasında yeni baş gösteren bu sorunların nedenleri hakkında yol gösterici olması nedeniyle önemlidir.

Yapılan bu çalışmada katılımcıların yarısından fazlasının siber mağdur olduğu bulunmuştur. Li ve arkadaşları benzer şekilde mağduriyet sıklığını %53,6, Beran ve arkadaşları %23, Selkie %27, Wang ise %13,6 olarak bulmuştur (4,6,11,19). Çimen çalışmasında katılımcıların yarısına yakınının siber zorbalığa uğradığını, çeyreğinin ise siber zorbalıkta bulunduğunu belirtirken, beşte birinin ise hem siber zorba hem siber mağdur olduğunu bildirmiştir (20). İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık sıklığı %39,6, üniversite öğrencilerinde ise %30,6 olarak saptanmıştır (21,22).

Bu çalışmada katılımcıların yaklaşık 1/4'ünün hem zorba hem mağdur olduğu belirlenmiştir. Siber zorba olduğunu belirten yalnız bir öğrenci olmuştur. Kowalski 2007 ve 2013 yıllarındaki siber zorbalık oranlarını sırası ile %4 ve %6,1 olarak bildirmiştir (3,10). Patchin ortaokul öğrencilerinde zorbalık sıklığını %10,7 olarak bulmuştur (9). Çimen zorbalık sıklığını %24,1 bulurken, Çalışgan İstanbul'da bu sıklığı %8 olarak saptamıştır (20,21).

Tüm bu çalışmalardaki sonuçlar; yapılan bu araştırmada bulunan değerlere paraleldir ve siber zorbalığın ve siber mağduriyetin gençler arasında oldukça yaygın olduğunu göstermektedir. İletişim teknolojilerini kullanan gençler arasında siber zorbalığın ve siber mağduriyetin sıklığı giderek artmaktadır.

Yapılan çalışmada erkek öğrencilerin hem siber zorba, hem siber mağdur olma sıklığının daha yüksek olduğu, kız öğrencilerin daha fazla siber mağduriyete uğradığı, yine kız öğrencilerin siber zorba ve siber mağdur olmama sıklığının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Üniversite öğrencileri arasında erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla siber zorbalık yaptığı, kız öğrencilerin ise daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıkları sonucu elde edilmiştir (22). Bu çalışmadaki gibi erkeklerde yüksek zorbalık, kadınlarda ise yüksek mağduriyet sıklığı vermiştir. Horzum ve Ayas'ın 2011 yılında lise öğrencileri arasında erkek öğrencilerin daha fazla siber zorbalık yaptıkları belirlenmiştir. Aynı zamanda erkek öğrencilerin daha fazla mağduriyet yaşadıkları belirlenmiştir (13). Ülkemizde 2007 yılında yapılan bir çalışmada erkek öğrencilerde hem siber zorbalığın hem siber mağduriyetin daha fazla olduğu belirlenmiştir (12). Aynı şekilde Ciminli ve arkadaşları 2016 yılında erkek cinsiyetin kadın cinsiyete göre daha fazla siber zorbalık yaptığını ve siber mağduriyet yaşadığını tespit etmiştir (47). Erkek öğrencilerin kadınlara göre daha fazla siber zorbalık davranışı yaptıkları ve erkek öğrencilerin kızlardan daha fazla siber mağdur olduklarına karar verilmiştir (25). Dalmaç ve Polat'a göre lise öğrencileri arasında zorbalık erkek öğrencilerde yüksek iken, mağduriyet açısından her iki cinsiyette anlamlı fark belirlenmemiştir (48). Yaman da bu çalışmanı sonucuna

paralel olacak şekilde kadın ve erkek cinsiyet arasında siber zorbalığın erkekler tarafından daha çok yapıldığını bulmuş ancak mağduriyet açısından anlamlı fark olmadığını tespit etmiştir (2). Tüm bu sonuçlar yapılan bu araştırmada tespit edilen erkeklerin daha fazla siber zorba olması sonucuna paraleldir.

Cinsiyetler arasında fark çıkmayan araştırmalar da mevcuttur. Süslü ve arkadaşları lise öğrencilerinde cinsiyetler arasında siber mağduriyet puanları açısından anlamlı bir fark bulamamıştır (27). Yine Li'nin yaptığı çalışmada mağduriyet kadınlarda %25,6 iken erkeklerde %25 bulunarak aralarında fark görülmemiştir (11).

İstanbul'da 2015 yılında ilköğretim öğrencileri arasında, bu çalışmanın tersine kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre anlamlı seviyede daha fazla siber zorbalık yaptıkları bulunmuştur. Aynı çalışmada kız öğrencilerin siber mağduriyetinin erkek öğrencilerden daha fazla olduğu belirlenmiştir (21). Mishna 2012'de 2186 ortaöğretim öğrencisi ile yaptığı çalışmada da kadın cinsiyetin erkeklerden daha fazla zorbalık yaptığını belirtmiştir (49).

Tüm bu çalışmalara bakıldığı zaman cinsiyetin zorbalık veya mağduriyet üzerinde kesin bir etkisinin olmadığı düşünülebilir. Sanal ortamda kişi kendisi ile ilgili her şeyi gizleyebildiği gibi cinsiyetini de gizleyerek, cinsiyet nedeniyle dezavantaj olarak gördüğü faktörlerden uzaklaşabilir. Bu dezavantajlar kız öğrenciler için fiziksel olarak güç yetiremeyeceği kişilere sanal ortamda zarar vermek, erkekler için ise gerçek hayattaki gibi ayıplanma ve eleştirilerden uzak kalmak olabilir.

Bu çalışmada imam hatip ve özel lise arasında zorbalık ve mağduriyet açısından anlamlı fark çıkmamıştır. Ancak anadolu lisesi ile özel lise ve imam hatip lisesi karşılaştırıldığında anadolu lisesi öğrencilerinin daha fazla siber mağduriyete uğradığı belirlenmiştir.

Horzum ve Ayas, özel liselerde okuyan öğrenciler ve sınav ile girilen anadolu liselerindeki öğrencilerin diğer liselerdeki öğrencilerden daha fazla sanal zorbalık yaptıklarını tespit etmişlerdir. Özel lise ve anadolu lisesinde okuyan öğrencilerin, kız meslek lisesinde okuyan öğrencilere göre daha çok sanal zorbalık sergilediklerini, bununla beraber diğer okul türleri arasında ise bu konuda anlamlı bir farklılık olmadığını belirtmişlerdir (13).

Genel liselere devam eden öğrenciler fen liselerine devam edenlere kıyasla daha fazla siber zorbalık davranışları sergilerler (25). Ciminli ve arkadaşlarının Erzincan'da yaptığı çalışmada meslek ve teknik lise öğrencilerinin daha fazla sanal zorba ve mağdur olduğu belirlenmiş, yine imam hatip lisesi öğrencilerinin diğer liselerde okuyanlara göre siber mağduriyet sıklığının daha yüksek olduğu bulunmuştur (47). Polat'ın anadolu lisesi, endüstri meslek lisesi ve teknik meslek lisesi öğrencilerini kapsayan çalışmasında ve Erdur-Baker ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada bireylerin okudukları okul türleri arasında siber zorbalık ölçeği

puanı açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (12,48). Bu çalışmada anadolu lisesi öğrencilerinin daha fazla siber mağduriyete uğraması ders programlarının diğer liselere göre daha ağır olması ve bu nedenle internette geçirdikleri kısıtlı zamanda kendini nasıl koruyacağını bilememesi nedeniyle olabilir.

Bu araştırmada yaş grupları ile siber zorbalık yapma ve siber mağdur olma arasında anlamlı fark çıkmamıştır. Erdur-Baker'in 2007, Polat'ın 2016 ve Çalışgan'ın 2015 yılında yaptığı çalışmalarda da aynı şekilde, yaş ile zorbalık veya mağduriyet arasında anlamlı fark saptanmamıştır (12,21,48). Süslü ve arkadaşları 16 yaş grubunda olan öğrencilerin siber zorbalık puanlarını 14, 15 ve 17 yaş gruplarındaki öğrencilerden daha yüksek bulurken, yaş ile siber mağduriyet puanlarında anlamlı bir fark bulamamışlardır (27). Yaşlar arasında anlamlı fark bulunamamasının nedeni her yaş grubunun internet erişiminin olabilmesi ve yine kişinin yaşının sanal ortamda gizlenebilmesi olabilir.

Yapılan bu çalışmada 1-3 kardeşi olanlar ile 3'ten fazla kardeşi olanlar arasında siber mağduriyet, siber zorbalık ile mağdur olma ve olmama arasında ilişki bulunamamıştır. Çalışmayı yaparken ailedeki çocuk sayısını sormak ile kişinin internete ulaşımını sorgulamak hedeflenmiştir. Az çocuk sayısına sahip olan ailelerde internette geçirilen saatlerin daha fazla olabileceği ve bunun da siber mağduriyet için risk faktörü olabileceği düşünülmüştür. Ancak araştırmada çocuk sayısı ile istatistiksel fark olmadığını saptanmıştır. Bu konuda yapılan başka çalışma olmaması nedeniyle herhangi bir kıyaslama yapılamadı.

Bu araştırmada ilk çocuk olma ve ilk çocuk olmama arasında siber mağduriyet, siber zorbalık ile mağdur olma ve olmama açısından anlamlı fark bulunamamıştır. Bu çalışmada ilk çocuğa sunulan teknolojik imkânların daha fazla olabileceği düşünülerek ilk çocukların daha fazla zorbalık ve mağduriyet yaşayacağı öngörülmüştür. Ancak istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaması aile bireyleri arasında internete erişim açısından fark olmadığını düşündürmektedir.

Bu çalışmada anne eğitimi ve/veya baba eğitimi ile çocukların siber mağduriyet, siber zorbalık ile mağdur olma ve olmama durumları arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır. Polat ise; siber zorbalık açısından babası üniversite mezunu olan bireylerin lehine anlamlı bir fark saptarken, siber mağduriyet ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir fark saptamamıştır (48). Bu araştırmada ebeveyn eğitimi ile zorbalığın olmaması öğrencilerin sanal ortamda ailelerini rol model almadığını düşündürmektedir.

Yapılan bu araştırmada gelir düzeyi düşük öğrencilerin daha fazla siber zorbalığa uğradığı ve hem zorba hem mağdur olmanın daha fazla olduğu saptanmıştır. Ülkemizde Erdur-Baker'in 2007 yılında, Yaman'ın ise 2013 yılında yaptığı çalışmalarda sosyoekonomik düzey ile

zorbalık ve mağduriyet arasında anlamlı ilişkiye rastlanmamıştır (2,12). Yine Polat ve arkadaşları bireylerin ailelerinin gelir düzeyleri arasında siber zorbalık ve mağduriyet açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmadığını göstermiştir (48). Gelir düzeyi yüksek aile çocuklarının daha erken yaşta teknolojik cihazlarla tanışması teknik olarak daha donanımlı bireyler olmalarına ve bu nedenle daha az zorbalığa maruz kaldıklarını düşündürebilir.

Bu çalışmada anne baba ile birlikte veya ayrı yaşamamanın siber mağduriyet, siber zorbalık ile mağdur olma ve olmama arasında ilişki bulunamamıştır. Ebeveyn birlikteliğini sorarken katılımcının denetimli internet erişiminin daha fazla olabileceği düşünülmüştür. Bu konuda daha önce yapılan çalışma bulunmaması nedeniyle kıyaslama yapılamamıştır.

Yapılan bu araştırmada evde bilgisayar olması ya da olmaması durumunun siber mağduriyet, siber zorbalık ile mağdur olma ve olmama durumu arasında anlamlı fark saptanmamıştır. Katılımcılara bu soru yöneltilirken evde daha rahat internete ulaşımın olması ve saat kısıtlaması olmaması nedeniyle daha fazla zorbalığa maruz kalınacağı düşünülmüş, ancak farka rastlanmamıştır.

Bu çalışmada kendine ait bilgisayarı olan çocukların daha fazla mağduriyet yaşadığı ayrıca kendine ait bilgisayarı olmayanların daha az zorbalık yaptığı ve zorbalığa uğradığı tespit edilmiştir. Polat ise bireylerin kendilerine ait bilgisayarının olup olmaması arasında siber zorbalık ve mağduriyet açısından istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığını saptamıştır (48). Yine Süslü ve arkadaşları da aynı sonuca ulaşarak bireylerin kendilerine ait bilgisayarının olup olmamasının zorbalık ve mağduriyet ile anlamlı ilişkisinin olmadığını bildirmişlerdir (27). Bu çalışmada çıkan sonuç; katılımcıların internet kullanımının denetimden uzak kalması nedeniyle yüksek mağduriyet yaşandığını düşündürebilir.

Bu araştırmada kendine ait cep telefonu olan öğrencilerin daha fazla siber mağduriyete uğradığı, daha fazla siber zorbalık yaptığı tespit edilmiştir. Ancak Süslü'nün çalışmasında da cep telefonu varlığı ile zorbalık ve mağduriyet ile anlamlı ilişki bulunmamıştır (27). Bu çalışmadaki sonuç yine kişisel nitelikte olan cep telefonunun denetimden uzak kalması, ekranı sadece kullanıcının görmesi nedeniyle daha cesur zorbalıkta bulunma, kimliğini rahatça gizleyebilme nedeniyle ortaya çıkmış olabilir.

Bu çalışmada kendine ait tablet ve kişisel internet bağlantısı ile siber mağduriyet, siber zorbalık ile mağdur olma ve olmama arasında herhangi bir ilişki bulunmamıştır. Yine Süslü'nün çalışmasında da zorbalık ve mağduriyet ile kendine ait tableti olma arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır (27). Bu çalışmada ve yapılan bir başka çalışmada farka rastlanmamış olması kişisel tablet varlığı ve internet bağlantısının zorbalık ve mağduriyet açısından etkisiz olduğunu düşündürmektedir.

Yapılan bu çalışmada günlük internet kullanım süresi üç saat ve üzeri olan öğrenciler ile siber mağduriyet, siber zorbalık ile mağdur olma ve olmama arasında ilişki bulunmuştur. Topçu 2013 yılında ülkemizdeki ergenler arasında günlük internet kullanım süresinin 30 dakika ile yedi-sekiz saat arasında olduğunu bulmuştur ve katılımcıların hepsi internette çok fazla zaman harcadığı için pişman olduğunu belirtmiştir (23). Çimen'in 2018'de yaptığı çalışmasında hem zorba hem mağdur olan öğrencilerin günde dört saatten fazla internet kullandığı belirtilmiştir (20). Yaman ise internet kullanım süresi yüksek olan öğrencilerin zorbalık sıklığının daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır (2). İstanbul'daki lise öğrencileri arasında siber zorbalık ölçeği puanları açısından günlük beş saat ve üzerinde internete giren bireylerin lehine anlamlı bir fark varken, internet kullanım süresi ve siber mağduriyet arasında anlamlı bir farka rastlanılmamıştır (48). Çalışan'ın 2015 yılında, Semerci'nin 2016 yılında yaptığı çalışmalarda da benzer şekilde öğrencilerin siber zorbalık davranışı sergileme ve siber zorbalık mağduru olma durumları ile günlük internet kullanma süreleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmadığı saptanmıştır (21,50). Süslü 1085 lise öğrencisi ile yaptığı çalışmasında, günde 3 saatten fazla internet kullanan öğrencilerin siber zorbalık ve mağduriyet puanlarını diğer gruplardaki öğrencilerden daha yüksek olarak bulmuştur (27).

Bu çalışma ve literatürdeki diğer çalışmaların sonuçlarına bakıldığında zaman kullanıcıların internette geçirdiği zaman arttıkça uğradıkları zorbalığın arttığı görülmektedir.

Bu çalışmada internet kullanımı denetlenmeyen katılımcıların daha fazla zorba ve mağdur olmama durumu tespit edilmiştir. Yurt dışında yapılan bir çalışmada ailelerin çocuklarının kullandığı interneti denetleme sıklığı %23,4 olarak bulunmuştur (49). Bu çalışmada denetlenmeyen çocukların zorbalık ve mağduriyetten uzak kalmalarının nedeni internette geçirilen zamanın az olması bu sebeple ailelerin denetleme ihtiyacı duymaması olabilir.

Bu araştırmada öğrencilerin internet kullanım amacının en fazla sosyal ağları kullanmak olduğu bulunmuştur. Bunu ders çalışmak ve eğlence amaçlı internet kullanımı izlemiştir. Lise öğrencileri ile 2007 yılında yapılan bir araştırmada öğrencilerin %64,7'si internete ödev için, %32'si oyun oynamak için, %60'ı ise sohbet etmek için bağlandıklarını belirtmiştir (12). Yine 2013 yılında ise en sık internet kullanım amaçları arasında; iletişim kurmak, oyun oynamak, ev ödevi yapmak ve sadece "zaman harcamak" yer almıştır (23). Taş ise öğrencilerin en çok internet kullanım amacını sırasıyla sohbet etmek, eğlence ve araştırma maksatlı olarak bulmuştur (5). Polat'a göre gençlerin %56,1'i sosyal paylaşım siteleri için, %48,2'si müzik dinlemek için, %44,3'ü eğlence için, %39,5'i eğitim için, %29,8'i sohbet etmek için interneti kullanmaktadır (48). Bayram ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada da öğrenciler çevrim içi olduklarında en fazla sosyal paylaşım sitelerini gezdiklerini belirtmiştir ve sıklığı %51,1 olarak belirlenmiştir (22).

Ankara'daki bir lisede yapılan araştırmada, öğrencilerin siber zorbalık ve mağduriyet durumları ile internet kullanma amaçları ve internete bağlanma kaynaklarına göre anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır (50). Gençlerin interneti en fazla sosyal ağlarda kullanmaları sanal ortamda pek çok kişi ile ilişki kurmalarına bunun neticesinde siber zorbalığa daha fazla uğramaların yol açtığını düşündürebilir. Ayrıca zorbalar için de geniş katılımlı bu sosyal ağlar, kurban bulmak için epey kolaylaştırıcı olmaktadır.

Çalışmaya katılan öğrenciler internete ulaşmak için en fazla cep telefonlarını kullandıklarını belirtmiştir. Cep telefonunu taşınabilirliğinin kolay olması ve artık neredeyse herkeste bulunması, internete erişim özelliğinin bulunması nedeniyle bu sonucun çıktığı düşünülmektedir.

Çalışmaya katılan katılımcılar en fazla evden internete bağlandığını belirtirken bunu anne babadan internete bağlanma izlemiştir. Daha önce yapılan bir çalışmada ise internete bağlanan öğrencilerin %35'i evden, %62'si internet kafeden bağlandıklarını belirtirken, okuldan bağlananların sayısı sadece %1 olarak bulunmuştur (12). Süslü'nün yaptığı çalışmada internete cep telefonundan bağlanan öğrencilerin siber mağduriyet düzeyleri evden bağlanan öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur (27). Öğrencilere sanal zorbalığın yapıldığı yer sorulduğunda ise, sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerden %52,5'i evde, %18,5'i internet kafede olduğunu belirtmiştir (24). Kişilerin internete en çok evden bağlanmaları yaşanacak siber zorbalığın evlerine kadar girmelerine neden olabilir, bu da olumsuz sonuçları pekiştirir. Öğrencilerin çoğunun internete evden bağlanması aslında alınacak tedbirleri kolaylaştırır. Güvenli internet konusunda ailelerin bilgi sahibi olması, internet kullanımının denetlenmesi alınacak tedbirlerdendir.

Katılımcıların bilgisayar başında internetsiz geçirdikleri süre bir saatten daha az bulunmuştur. Oysa günlük internet kullanımı yaklaşık dört saat civarında tespit edilmiştir. Bu da gençlerin internete bağlanmak için bilgisayarı kullandıklarını, interneti olmayan bilgisayarlar ile vakit geçirmediğini göstermektedir.

Çalışmaya katılan öğrenciler gün içinde ortalama beş SMS alırken sosyal ağlardan gelen mesaj sayısı ortalama 50 olarak bulunmuştur. Bu konuda yapılan başka çalışmanın olmaması nedeniyle karşılaştırma yapılamamaktadır. Ancak bu rakamlar gençlerin iletişimde artık sanal ortamın oldukça etkili olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada öğrenciler en çok kaba söz duyma şeklinde mağduriyete uğradığını belirtmiştir. Bunu çevrim içi kavga, kızgın çocuk tarafından gruptan çıkarılma izlemiştir. Ülkemizde yapılan bir çalışmada chat odasından birini atma ve chat odasında hakaret en yaygın siber zorbalık türleri olarak bulunmuş, bunu web-cam kullanarak ve SMS aracılığı ile zorbalık ve

e-posta şifrelerini ele geçirerek başkalarının mesajlarına ulaşma ya da hesap sahiplerinin girişlerini engelleme şeklinde davranışlar izlemiştir (12). Deniz ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada en çok zorbalık yapılan ve mağdur olunan yerlerin sosyal paylaşım siteleri olduğu bulunmuştur (21). Ortaokul öğrencileri arasında en çok anlık mesajlaşma yoluyla zorbalık yapıldığı bildirilmiştir (3). Yine bir başka çalışmada zorbalık yapılma araçları olarak e-posta veya anında mesajlaşma ve internet en sık kullanılanlar olarak bulunmuştur (6). En çok sohbet odalarında zorbalık görülmesi ve en sık da kaba söz duyma şeklinde olması kişilerin kimliğinin gizli olması nedeniyle olabilir. Kişi karşısındaki kişiden fiziksel olarak tepki görmeyeceğini bildiği için istediği şekilde zorbalık yapabilir ve istediği anda sohbet odasını terk edebilir. Bu nedenle en yaygın zorbalık sohbet odasında anlık mesajlaşma ile kaba söz söyleyerek görülmüş olabilir.

Bu çalışmada siber zorba, siber mağdur, hem zorba hem mağdur olan ve olmayan öğrencilere ulaşmak hedeflenmiştir. Ancak yalnızca bir öğrenci sadece zorba olduğunu belirtmiş bu nedenle değerlendirmelerimiz bu bir kişi çıkarılarak yapılmıştır. Zorba olduğu belirlenen katılımcılara her türlü gizlilik garantisi verildiği halde hiç biri kendi siber zorba olma davranışını doğrudan kabul etmemiştir (23). Ülkemizde 2018 yılında yapılan bir çalışmada hem zorba hem mağdur olan ve mağdur olan öğrencilerin daha yüksek psikiyatrik tedavi sıklığı olduğu belirlenmiştir (20). Kowalski ve arkadaşları 2013 yılında hem zorba hem mağdur olanların %44,81'inin anksiyete, %42,3'ünün depresyon belirtisi gösterdiğini, zorba ve mağdur olmadığını belirtenlerde ise anksiyete sıklığını %28,7, depresyon sıklığını ise %26,6 bulmuşlardır (10). Ayrıca zorbalık yapan ve yapmayan erkeler arasında kaygı ve depresyon arası belirgin bir fark saptanmamış ancak zorbalık yapan kadınlar arasında ise kaygı ve depresyon yapmayana göre daha yüksek bulunmuştur (10).

6. SONUÇLAR

Siber zorbalık ve mağduriyet pek çok etkene bağlı olarak görülebilir. Ancak yapılan pek çok çalışma incelendiği zaman belli başlı faktörlere rastlanamadığı söylenebilir. Etki eden faktörler çalışmalarda birbirlerinden oldukça farklı sonuçlar vermektedirler. Bu nedenle siber zorbalığa uğrama ve zorbalık yapma multifaktoriyel olarak değerlendirilmelidir. Ancak net olan tek şey sonuçlarının gerçek hayatı ve kişi yaşamını etkileyecek düzeye ulaşabilmesidir. Bu çalışmada siber mağduriyet ile depresyon ve anksiyete puanları arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Özellikle lise döneminde dersler ve vücut değişimleri nedeniyle zor zamanlar geçiren ergenlerin bir de bu dönemde siber zorbalıkla mücadelesi oldukça zor olmaktadır. Bu zorluk da onlarda anksiyete ve depresyona meyli artırmaktadır. Bu konuda ülkemizde ve

dünyada yapılan çalışmalar kısıtlı sayıdadır. Ayrıca bu çalışmada Konya ilindeki lise öğrencilerinde siber zorbalığa neden olabilecek cep telefonuna sahip olma, internet denetimi olup olmaması, anne-baba eğitimi, kardeş sayısı, ilk çocuk olma, gelir düzeyi de incelenmiştir. Cep telefonuna sahip olma, internet denetimi ve gelir düzeyi ile siber mağduriyet arasında istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmıştır.

Çalışmanın kısıtlılıkları; her ne kadar isimsiz olarak anket uygulanmış olsa da kişiler yanında oturan arkadaşının görmesi ve ayıplamasını düşünerek zorba olduğunu kabul etmemiş ve ona yönelik cevap vermiş olabilirler. Ankete katılan öğrenci utandığı için siber zorbalığa uğradığını gizlemiş de olabilir. Kişinin beyanı esas alındığından verilen cevaplara göre zorbalık sıklığı ortaya konulmuştur ancak belki de bu oran bulunandan daha yüksektir.

7. ÖNERİLER

Siber zorbalık ve mağduriyet gerçek hayatı etkileyen pek çok sonuca neden olmaktadır. Sebep olan faktörlerin multifaktoriyel değerlendirilmesi gerektiği için etkenleri yok etmek zor olmaktadır. Bu nedenle yapılacak en doğru adım gençlerimizi bilinçlendirmek olacaktır. Gençlerimize siber zorbalıktan nasıl kaçınılacağı, zorbalıkla karşılaşmaları durumlarında ne yapılacağı anlatılmalıdır. Okullarda bilişim derslerinde önemli bir konu olarak üzerinde durulmalıdır. Burada ailelere de güvenli internet kullanımı, çocuğunun internet kullanımını takip etmek ve denetlemekle ilgili bilgi verilmelidir. Okullardaki öğretmenler de bu konuda daha titiz davranmalıdır. Aile hekimleri ise çocuk ve ergen taramalarında ergenlerle ve ebeveynleri ile konuşurken bu konuyu göz önünde bulundurmalıdır. Depresyon veya anksiyete gibi belirtiler gösteren ya da daha hafif belirtilerle gelen ergenlerde anamnez alırken siber zorba olması ya da mağduriyete uğramış olması konusunda dikkatli olunmalıdır. Taramalarda ders başarısı düşen, okula gitmek istemeyen, davranış değişikliği gösteren ergenlerde de siber zorbalığa yönelik sorular sorulmalıdır.

8. KAYNAKLAR

1. TÜİK 2018 Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım amacı araştırması. Erişim Adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27819> Erişim Tarihi: 22 Tem. 2019
2. Yaman E, Karakulah D, Dilmaç B. İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin değerlerini yordayan iki önemli değişken: Siber zorbalık eğilimleri ve okul kültürü arasındaki ilişki. Değerler Eğitimi Dergisi 2013; 11(26): 323-37.
3. Kowalski RM, Limber SP. Electronic bullying among middle school students. Journal of Adolescent Health 2007; 41(6): S22-30.
4. Wang J, Iannotti RJ, Nansel TR. School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. Journal of Adolescent Health 2009; 45(4): 368-75.
5. Taş İ. Ergenlerde İnternet Bağımlılığı ve Psikolojik Belirtilerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2018; 6(1): 31-41.
6. Beran T, Li Q. Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. Journal of Educational Computing Research 2005; 32(3): 265.
7. Ybarra ML, Diener-West M, Leaf PJ. Examining the overlap in internet harassment and school bullying: Implications for school intervention. Journal of Adolescent Health 2007; 41(6):S42-50.
8. Shariff S, Gouin R. Cyber-dilemmas: Gendered hierarchies, free expression and cyber-safety in schools. In Oxford Internet Institute conference at Oxford University, Oxford, UK. Retrieved November 2005; 147-54.
9. Patchin JW, Hinduja S. Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. Youth Violence and Juvenile Justice 2006; 4(2): 148-69.
10. Kowalski RM, Limber SP. Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. Journal of Adolescent Health 2013; 53(1): S13-20.
11. Li Q. Cyberbullying in schools: A research of gender differences. School Psychology International 2006; 27(2): 157-70.
12. Erdur-Baker Ö, Kavşut F. Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. Eurasian Journal of Educational Research (EJER) 2007; (27): 31-42.
13. Horzum MB, Ayas T. Ortaöğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma düzeylerinin okul türü ve cinsiyet açısından incelenmesi. Journal of Educational Sciences and Practices 2011; 10(20): 139-59.

14. Olweus D, Limber S, Mihalic SF. Blueprints for violence prevention, book nine: Bullying prevention program. Boulder, CO: Center for the Study and Prevention of Violence 1999.
15. Wang J, Iannotti RJ, Luk J W, Nansel TR. Co-occurrence of victimization from five subtypes of bullying: Physical, verbal, social exclusion, spreading rumors, and cyber. *Journal of Pediatric Psychology* 2010; 35(10): 1103-12.
16. Erişim Adresi: <http://www.cyberbullying.ca> Erişim Tarihi: 22 Tem. 2019.
17. Li Q. A cross-cultural comparison of adolescents' experience related to cyberbullying. *Educational Research* 2008; 50(3): 223-34.
18. Donnerstein E. Internet bullying. *Pediatric Clinics* 2012; 59(3): 623-33.
19. Selkie EM, Kota R, Chan YF, Moreno M. Cyberbullying, depression, and problem alcohol use in female college students: a multisite study. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 2015; 18(2): 79-86.
20. Çimen İD. Ergenlerde siber zorbalık, internet aile tutumu ve aile işlevselliğinin etkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2018; 19(4): 397-404.
21. Çalışgan H. İlköğretim öğrencilerinde internet bağımlılığı ve siber zorbalık. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2013; İstanbul.
22. Bayram N, Saylı M. Üniversite öğrencileri arasında siber zorbalık davranışı. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 2011; 71(1): 107-116.
23. Topcu Ç, Yıldırım A, Erdur-Baker Ö. Cyber bullying at schools: What do Turkish adolescents think? *International Journal for the Advancement of Counselling* 2013; 35(2): 139-51.
24. Ayas T, Horzum MB. İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online*, [S.l.], Haz. 2012. ISSN 1305-3515. Erişim Adresi: <<http://www.ilkogretim-online.org.tr/index.php/io/article/view/1500/1356>>. Erişim Tarihi: 22 Tem. 2019
25. Şahin M, Aydın B, Sari SV. Cyber bullying, cyber victimization and psychological symptoms: A study in adolescents. *Cukurova University Faculty of Education Journal* 2012; 41(1): 53-9.
26. Arıcak OT, Tanrıkulu T, Kınay H. Siber mağduriyet ölçeğinin ilk psikometrik bulguları. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi* 2012; 11: 1-6.
27. Süslü DP, Oktay A. Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetle İlişkili Bazı Değışkenlerin İncelenmesi. *İlköğretim Online*, [S.l.], v. 17, n. 4, Ekim 2018. ISSN 1305-3515. Erişim Adresi: <<http://ilkogretim-online.org.tr/index.php/io/article/view/2507>>. Erişim Tarihi: 22 Tem. 2019.

28. Öztürk MO, Uluşahin A. Ruh sağlığı ve bozuklukları kitabı 15. Basım. Nobel Tıp Kitabevleri, Ankara, 2018.
29. Amerikan Psikiyatri Birliği (1994) Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Dördüncü Baskı (DSM-IV), (Çev. Ed: E Köroğlu). Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 1995.
30. Türkleş S, Hacıhasanoğlu R, Çapar S. Lise öğrencilerinde depresyon düzeyi ve etkileyen faktörlerin incelenmesi. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi 2008; 11(2): 18-28.
31. Emiroğlu M, Murat M, Bindak R. Lise son sınıf öğrencilerinin depresyon düzeylerini yordayan sosyodemografik değişkenlerin belirlenmesi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi 2011; 10(38): 262-74.
32. Öztop DB, Öztürk A, Ünal D, Mazicioğlu M, Balci E, Gün İ. Lise öğrencilerinde depresyon ve davranış sorunlarının yaygınlığı. Anadolu Psikiyatri Dergisi 2011; 12(3): 204-11
33. Eskin M, Ertekin K, Harlak H, Dereboy Ç. Lise öğrencisi ergenlerde depresyonun yaygınlığı ve ilişkili olduğu etmenler. Türk Psikiyatri Dergisi 2008; 19(4): 382-9.
34. Ören N, Gençdoğan B. Lise öğrencilerinin depresyon düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi 2007; 15(1): 85-92.
35. Moeini B, Bashirian S, Soltanian AR, Ghaleiha A, Taheri M. Prevalence of depression and its associated sociodemographic factors among Iranian female adolescents in secondary schools. BMC Psychology 2019; 7(1): 25.
36. Sadock BJ, Sadock VA, Kaplan H I, Bozkurt A. Kaplan and Sadock's Klinik Psikiyatri El Kitabı. (Çeviri Editörü: A Bozkurt). Güneş Tıp Kitabevi, Ankara, 2009
37. Kars V, Arslan N, Erik L, Avcı N, Bucaktepe PG, Celepkolu T, Şahin HA. Lise son sınıf öğrencilerinin meslek seçiminde karşılaştığı sorunlar ve bu sorunların anksiyete ve depresyonla ilişkisi. Dicle Tıp Dergisi 2014; 41(1): 187-190.
38. Wang D, Xian YJ, Yang J, Wu PP. Current status of social anxiety and depression among primary school students in Urumqi. Chinese Journal of Contemporary Pediatrics 2018; 20(8): 670-74.
39. Bassols AM, Okabayashi LS, Silva ABD, Carneiro BB, Feijó F, Guimarães GC, Eizirik CL. First-and last-year medical students: Is there a difference in the prevalence and intensity of anxiety and depressive symptoms? Revista Brasileira de Psiquiatria 2014; 36(3): 233-40.
40. Batmaz M, Tuncay AYAS. İlköğretim ikinci kademeki öğrencilerin psikolojik belirtilere göre sanal zorbalık düzeylerinin yordanması. Sakarya University Journal of Education 2013; 3(1): 43-53.
41. Ateş B, Güler M. Ergenlerde siber zorbalığın yordayıcısı olarak algılanan sosyal yetkinlik ve toplumsal kaygı. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2016; 18(1): 391-408.

42. Eijnden R, Vermulst A, Rooij AJ, Scholte R, Mheen D. The bidirectional relationships between online victimization and psychosocial problems in adolescents: A comparison with real-life victimization. *Journal of Youth and Adolescence* 2014; 43(5): 790-802.
43. Stewart RW, Drescher CF, Maack DJ, Ebesutani C, Young J. The development and psychometric investigation of the Cyberbullying Scale. *Journal of Interpersonal Violence* 2014; 29(12): 2218-38.
44. K    k S, İnanıcı MA, Ziyalar N. Siber zorbalık   l    i Türkçe uyarlaması. *Adli Tıp B  lteni* 2017; 22(3): 172-76.
45. Zigmond AS, Snaith RP. The hospital anxiety and depression scale. *Acta Psychiatrica Scandinavica* 1983; 67 (6): 361-70.
46. Aydemir   . Hastane anksiyete ve depresyon   l    i Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi* 1997; 8: 187-280.
47. Ciminli A, Ka  an M. Ergenlerde sanal zorbalık ve mağduriyetin cinsiyet, sınıf, okul değişkenleri ve kişilik özellikleri ile ilişkisinin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying* 2016; 3(2): 14-34.
48. Polat ZD, Bayraktar S. Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi. *Mediterranean Journal of Humanities* 2016; VI (I): 115-32.
49. Mishna F, Khoury-Kassabri M, Gadalla T, Daciuk J. Risk factors for involvement in cyber bullying: Victims, bullies and bully-victims. *Children and Youth Services Review* 2012; 34(1): 63-70.
50. Semerci A. Lise     rencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 2017; 25(4): 1285-1300.

9. EKLER

EK-1. SOSYODEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Sevgili öğrenciler;

Aşağıda size yöneltilen sorular tıpta uzmanlık tamamlama tezi çalışması amacı ile sorulmaktadır. İsminizi yazmanıza gerek yoktur. Tüm bilgileriniz saklı tutulacaktır. Size uygun yanıtları doldurarak ve kutucuklara çarpı (x) işareti koyarak yanıtlayabilirsiniz. Katılımınız için teşekkür ederim.

1) Sınıfınız.....

2)Cinsiyetiniz K () E ()

3)Yaşınızyıl

4)Siz dahil kaç kardeşsiniz?

5)Siz kaçınıcı çocuksunuz?.....

6)Ebeveynlerinizin eğitim durumunu lütfen aşağıda belirtiniz.

Anneniz: Okuryazar değil () İlköğretim () Ortaöğretim () Yüksek öğrenim ()

Babanız: Okuryazar değil () İlköğretim () Ortaöğretim () Yüksek öğrenim ()

7)Ailenizin gelir durumunu nasıl tanımlarsınız?

Kötü () Orta () İyi ()

8)Ailenizin yapısal özelliği nasıldır?

Anne baba birlikte () Anne baba boşanmış () Anne babadan biri hayatta değil ()

9)Evinizde bilgisayar var mı?

Evet () Hayır ()

10)Evinizde sadece sizin kullandığınız bilgisayar var mı?

Evet () Hayır ()

11)Kendinize ait cep telefonunuz var mı?

Evet () Hayır ()

12) Kendinize ait tabletiniz var mı?

Evet () Hayır ()

13)Kişisel internet bağlantınız var mı?

Evet () Hayır ()

14) Kendinize ait elektronik cihazınız (cep telefonu, bilgisayar, tablet gibi) dışında başka elektronik cihaz (aile üyelerine ait, arkadaşlarınıza ait, internet kafedeki bilgisayarlar gibi) kullanır mısınız?

Evet () Hayır ()

15) Kişisel internet bağlantınız dışında internet bağlantısı sağlıyor musunuz?

Evet () Hayır ()

16) Evet ise nereden/kimden internet bağlantısı sağlıyorsunuz lütfen belirtiniz.....

17) İnterneti günde ne kadar süre ile kullanıyorsunuz lütfen belirtiniz (cepten internete bağlanma süresi dahil) saat

18) İnternete girme sürenizi anne/babanız ya da aile büyüklerinden herhangi biri denetliyor mu?

Evet () Hayır ()

19)İnterneti kullanma amacınızı öncelik sırasına göre **rakam** belirterek işaretleyiniz

Ders çalışmak/ödev hazırlamak () Film izlemek/indirmek () Sosyal ağlar ()
Eğlence(oyun oynama) () Alışveriş yapmak () Müzik indirmek ()
E-mail alıp göndermek () Haber okumak () Diğer
(yazınız).....

20)İnternete en çok hangi cihaz ile bağlanıyorsunuz?

Cep telefonu () Bilgisayar () Tablet () Diğer
(belirtiniz).....

21)İnternete en çok nerede iken bağlanıyorsunuz?

Evde () Okulda () İnternet kafede () Diğer
(belirtiniz).....

22)İnternete bağlanmadan bir günde bilgisayar başında ne kadar zaman geçiriyorsunuz?
.....saat

23)Gün içinde aşağıdaki yollardan hangisi ile yaklaşık kaç adet mesaj aldığınızı belirtiniz?

E-posta.....adet SMS.....adet Sosyal ağlar
(belirtiniz).....adet

EK-2. SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ

Aşağıda son birkaç ay içinde yaşadığınızla ilgili sorular sorulmaktadır.

Lütfen en uygun cevabı işaretleyiniz.

1)Başka çocuklar aşağıdakilerden herhangi birini sizi rahatsız etmek için kullanıyor mu?
(başınıza gelenleri işaretleyiniz, birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

Elektronik posta ile () kişisel videolarınız ile ()
Yazılı mesaj ile (SMS vb gibi) () sosyal iletişim ağları ile ()
Resimli mesaj ile (MMS ile) () sosyal iletişim ağları ile(chat) ()
Anında karşılıklı mesaj ile () sanal ortamlardaki oyunlar esnasında ()
Sizinle ilgili geliştirilen küçük düşürücü bir site ya da form sitesi ile ()

Elektronik posta ile () kişisel videolarınız ile ()
Yazılı mesaj ile (SMS vb gibi) () sosyal iletişim ağları ile ()
Resimli mesaj ile (MMS ile) () sosyal iletişim ağları ile (chat) ()
Anında karşılıklı mesaj ile () sanal ortamlardaki oyunlar esnasında ()
Sizinle ilgili geliştirilen küçük düşürücü bir site ya da form sitesi ile ()

Hiç () Neredeyse hiç () Bazen () Hemen hemen her zaman () Her zaman ()

Hiç () Neredeyse hiç () Bazen () Hemen hemen her zaman () Her zaman ()

Hiç () Neredeyse hiç () Bazen () Hemen hemen her zaman () Her zaman ()

Hiç () Neredeyse hiç () Bazen () Hemen hemen her zaman () Her zaman ()

Hiç () Neredeyse hiç () Bazen () Hemen hemen her zaman () Her zaman ()

Hiç () Neredeyse hiç () Bazen () Hemen hemen her zaman () Her zaman ()

Hiç () Neredeyse hiç () Bazen () Hemen hemen her zaman () Her zaman ()

Hiç () Neredeyse hiç () Bazen () Hemen hemen her zaman () Her zaman ()

Hiç () Neredeyse hiç () Bazen () Hemen hemen her zaman () Her zaman ()

Hiç () Neredeyse hiç () Bazen () Hemen hemen her zaman () Her zaman ()

Hic () Neredeyse hiç () Bazen () Hemen hemen her zaman () Her zaman ()

Hiç () Neredeyse hiç () Bazen () Hemen hemen her zaman () Her zaman ()

15) Başka bir çocuğun, izniniz olmadan, sırlarınızı ve fotoğraflarınızı online (çevrim içi) olarak paylaşması başınıza gelir mi?

Hiç () Neredeyse hiç () Bazen () Hemen hemen her zaman () Her zaman ()

16)Online (çevrim içi) ortamda başınıza gelen kötü bir şey için bir yetişkinden yardım istemek zorunda kaldınız mı?

Hiç () Neredeyse hiç () Bazen () Hemen hemen her zaman () Her zaman ()

EK-3. HASTANE ANKSİYETE VE DEPRESYON ÖLÇEĞİ

Lütfen her maddeyi okuyun ve son birkaç gününüzü göz önünde bulundurarak nasıl hissettiğinizi en iyi ifade eden, aklınıza ilk gelen yanıtın yanındaki kutuyu işaretleyin.

1-Kendimi gergin 'patlayacak gibi' hissediyorum.

- () Çoğu zaman
- () Birçok zaman
- () Zaman zaman, bazen
- () Hiçbir zaman

2-Eskiden zevk aldığım şeylerden hala zevk alıyorum.

- () Aynı eskisi kadar
- () Pek eskisi kadar değil
- () Yalnızca biraz eskisi kadar
- () Neredeyse hiç eskisi kadar değil

3-Sanki kötü bir şey olacakmış gibi bir korkuya kapılıyorum.

- () Kesinlikle öyle ve oldukça da şiddetli
- () Evet, ama çok da şiddetli değil
- () Biraz, ama beni endişelendiriyor
- () Hayır, hiç öyle değil

4-Gülebiliyorum ve olayların komik tarafını görebiliyorum.

- () Her zaman olduğu kadar
- () Şimdi pek o kadar değil
- () Şimdi kesinlikle o kadar değil
- () Artık hiç değil

5-Aklımdan endişe verici düşünceler geçiyor.

- () Çoğu zaman
- () Birçok zaman
- () Zaman zaman, ama çok sık değil
- () Yalnızca bazen

6-Kendimi neşeli hissediyorum.

- ☐ Hiçbir zaman
- ☐ Sık değil
- ☐ Bazen
- ☐ Çoğu zaman

7-Rahat rahat oturabiliyorum ve kendimi gevşek hissediyorum.

- ☐ Kesinlikle
- ☐ Genellikle
- ☐ Sık değil
- ☐ Hiçbir zaman

8-Kendimi sanki durgunlaşmış gibi hissediyorum.

- ☐ Hemen hemen her zaman
- ☐ Çok sık
- ☐ Bazen
- ☐ Hiçbir zaman

9-Sanki içim pır pır ediyormuş gibi bir tedirginliğe kapılıyorum.

- ☐ Hiçbir zaman
- ☐ Bazen
- ☐ Oldukça sık
- ☐ Çok sık

10-Dış görünüşüme ilgimi kaybettim.

- ☐ Kesinlikle
- ☐ Gerektiği kadar özen göstermiyorum
- ☐ Pek o kadar özen göstermeyebiliyorum
- ☐ Her zamanki kadar özen gösteriyorum

11-Kendimi sanki hep bir şey yapmak zorundaymışım gibi huzursuz hissediyorum.

- ☐ Gerçekten de çok fazla
- ☐ Oldukça fazla
- ☐ Çok fazla değil
- ☐ Hiç değil

12-Olacakları zevkle bekliyorum.

- ☐ Her zaman olduğu kadar
- ☐ Her zamankinden biraz daha az
- ☐ Her zamankinden kesinlikle daha az
- ☐ Hemen hemen hiç

13-Aniden panik duygusuna kapılıyorum.

- ☐ Gerçekten de çok sık
- ☐ Oldukça sık
- ☐ Çok sık değil
- ☐ Hiçbir zaman

14-İyi bir kitap, televizyon ya da radyo programından zevk alabiliyorum.

- ☐ Sıklıkla
- ☐ Bazen
- ☐ Pek sık değil
- ☐ Çok seyrek

**ZAMAN AYIRIP SORULARIMIZI YANITLADIĞINIZ İÇİN TEŞEKKÜR
EDERİZ.**

